

شبکه مفهومی فصل نهم

فرهنگ و هویت

مفاهیم کلیدی	حوزه‌های موضوعی
تأثیر ابعاد هویت بر یکدیگر، معنا و مفهوم هویت ملی و ویژگی‌های هویت ایرانی، میراث فرهنگی کهن و غنی ایران، خرده فرهنگ‌ها، ابعاد اجتماعی و فردی هویت، ابعاد و لایه‌های فرهنگ	فرهنگ و هویت
تأثیر هویت اجتماعی بر فرد، هنجارها در گروه‌های مختلف اجتماعی	نظام اجتماعی
نقش تاریخ و سرنوشت مشترک در هویت ملی	زمان، تداوم و تغییر
احساس تعلق و افتخار به هویت ایرانی - اسلامی	ارزش‌ها و اخلاق
بررسی و کاوش، برقراری ارتباط، خلاقیت، مشارکت و واکنش شخصی و اظهار نظر	مهارت‌های کاوشگری

فرهنگ

درس
هفدهم

انتظارات یادگیری

انتظار می‌رود دانش‌آموزان با فراگیری درس و انجام فعالیت‌ها بتوانند :

- مفهوم فرهنگ و برخی مصادیق آن را بیان کنند.
- لایه‌های مختلف فرهنگ را نام ببرند و سطوح و چگونگی ارتباط آنها را با هم تبیین کنند.
- برای هریک از ابعاد لایه‌های فرهنگ، مصادیقی بیان کنند.
- برخی نهادها، هنجارها و ارزش‌های فرهنگ محیط پیرامون خود را نقد کنند.
- درباره برخی عواملی که موجب تغییرات فرهنگی در یک جامعه می‌شود، بحث و گفت‌وگو و استدلال کنند.

مواد و وسایل مورد نیاز

کتاب درسی، نمایش فیلم و عکس از فرهنگ‌ها و جلوه‌های فرهنگی اجتماعات مختلف در ایران و جهان (مشابه تصاویر کتاب)، چیدمان کلاس و نیمکت‌ها به صورتی که امکان گفت‌وگو و ارتباط چهره به چهره فراهم شود.

آماده کنید

فعالیت شماره ۱ صفحه ۸۴ شروع مناسبی برای ارائه درس است. واژه فرهنگ را بر روی تخته بنویسید و از هر یک از دانش‌آموزان بخواهید برداشت خود را از این واژه در قالب کلمه یا عبارت بیان کنند. از هر دانش‌آموز بپرسید به چه دلایلی از این واژه چنین استنباطی دارد. عبارت‌های دانش‌آموزان را روی تخته بنویسید. نظرات مخالف و موافق با هر عبارت را نیز یادداشت می‌کنیم. معلم در این مرحله نقش هدایت را به عهده می‌گیرد و ضمن اینکه از طرح مباحث غیرمرتبط جلوگیری می‌کند، خود او نیز ابراز عقیده نمی‌کند و فقط نکات مشترک را بدون رد یا تأیید، و چه درست یا نادرست روی تابلو می‌نویسد. بهتر است در این مرحله از همه دانش‌آموزان پرسش شود و همه در مورد برداشت خود از کلمه فرهنگ فکر کنند و در بحث شرکت نمایند. دانش‌آموزان ساکت را به حال خود واگذارید.

در پایان، از یکی از دانش‌آموزان بخواهید که نکات مشترک استخراج شده از اظهارنظرها را از روی تابلو بخواند و سپس روی یک کاغذ، یادداشت کند و به دیوار کلاس نصب کند. به دانش‌آموزان بگویید پس از پایان درس نیز نظرات شما گرفته می‌شود و این جمع‌بندی با اظهارات اولیه شما، مقایسه خواهد شد.

آموزش دهید

تصاویری از جلوه‌های مختلف فرهنگ (آداب و رسوم، عقاید، دادوستد، پوشاک، غذا، معماری، هنر و ...) را که ویژه جوامع مختلف است، نمایش دهید. اگر بتوانید تصاویری از این جلوه‌ها به صورت مقایسه‌ای که بیانگر تنوع فرهنگی نیز هست، بیابید و در کلاس نشان بدهید. برای مثال سبک‌های معماری در کشورهای غربی، مسلمان و آسیای جنوب شرقی، یا آداب و رسوم یک موضوع خاص مانند مراسم عزاداری در هنگام فوت یک فرد یا مراسم ازدواج و نظایر آن. این تصاویر ممکن است از نواحی مختلف ایران یا جهان باشد. در صورتی که به ویدئو پروژکشن دسترسی ندارید، تصاویر را در بین گروه‌ها، بخش کنید. تصاویر صفحه ۱۱۴ کتاب نیز با هدف توجه دادن دانش‌آموزان به ابعاد مختلف فرهنگ و تنوع آن در جهان، درج شده است. نوع غذا و پوشاک در پاکستان، عقاید مربوط به ارزش نهادن به «گاؤ» در جامعه هند، نوع تجارت در تایلند، بازار شناور بر روی آب و قایق‌ها که نقش مغازه را به عهده دارند و ...

پس از نمایش این تصاویر، فعالیت‌های شماره‌های ۲ و ۳ را در کلاس اجرا کنید. اجازه بدهید دانش‌آموزان درباره دیده‌ها و شنیده‌های خود از سفر به کشورهای دیگر و نکاتی که برای آنها جالب بوده و یا با فرهنگ آنها متفاوت بوده است، صحبت کنند. فرصت فکر کردن به دانش‌آموزان بدهید.

با این تمرین‌ها، شما ذهن دانش‌آموزان را به لایه‌ها و ابعاد مختلف فرهنگ، معطوف می‌کنید. موضوع انتقال فرهنگ و آموختنی بودن آن و همچنین بسط فرهنگ را، ویژگی‌های انسان و تفاوت آن با سایر جانداران را نسبت دهید و توضیح دهید که سال‌ها است زندگی زنبور عسل یا مورچه‌ها که به طور جمعی زندگی می‌کنند، تغییری نکرده است و آنها چیز نوبی پدید نیاورده و در مناسبات خود ابداعی نکرده‌اند؛ شکل ساخت لانه، تقسیم کار و سایر پدیده‌های زندگی آنها ثابت مانده است؛ فرایندهای زیستی آنها غریزی است. اما انسان‌ها به سبب اعطای قوه تفکر و تعقل و دستان ابزارساز از سوی خداوند متعال، از جانوران متمایز بوده و شیوه زندگی خود را تغییر و بسط داده‌اند.

برای توضیح درباره فرایند اجتماعی شدن بهتر است یک ماجرای واقعی را که در سال رخ داده است، تعریف کنید.

در سال ۱۹۹۹ روزنامه‌ای در اوگاندا مورد «جان سبونگا» john ebunga را به‌عنوان مثالی از یک «کودک وحشی یا بدوی» مطرح نمود. والدین جان در طی منازعات دهه ۱۹۸۰ در جنگ‌های قبیله‌ای در اوگاندا کشته شدند. او در این زمان دو یا سه ساله بود. گروهی از میمون‌های آفریقایی او را یافتند و در جنگل به مراقبت از او پرداختند. او با میمون‌ها زندگی کرده و توانست با کمک آنها از میوه‌ها و تمشک‌ها و دانه‌های روغنی تغذیه کند. هیچ‌کس نمی‌دانست که او زنده است. پس از چند سال افرادی از قبیله او، وی را که بالای درخت مانند میمون نشسته بود، با موها و ناخن‌های بلند یافتند. «جان» از دیدن آنها ترسید. میمون‌ها به دفاع از او برخاستند. با این حال آدم‌ها توانستند او را از جنگل میمون‌ها برابند. آنها دیدند که «جان» از خود رفتار غیرمعمولی نشان می‌دهد از درختان بالا می‌رود، نمی‌تواند صحبت کند اما قادر به برقراری ارتباط هست. او با قامت راست راه نمی‌رود و اشیاء را مانند میمون‌ها در دست می‌گیرد. به‌طور مستقیم به چشمان طرف مقابل نگاه نمی‌کند و علاقه به خوردن موز در یک گوشه دارد. از ناخن‌هایش برای نگهداری استفاده می‌کند.

او نرم‌ها با هنجارهای جامعه را اصلاً نمی‌فهمید و حتی لبخند زدن او مانند انسان‌ها نبود. سرانجام «جان» توسط یک فرد انگلیسی که در یک تور مسافرتی به آن ناحیه آمده بود به فرزندخواندگی پذیرفته شد و به لندن رفت و پس از چند سال یاد گرفت خود را با شرایط زندگی انسانی تطبیق دهد و به تدریج سخن گفتن را آموخت و توانست روزی حتی آواز بخواند. به‌طوری‌که افراد قبیله که بعدها به لندن رفتند و او را دیدند تعجب کردند. این ماجرای واقعی نشان می‌دهد که فرایند اجتماعی شدن از طریق خانواده و زندگی در بین آدم‌ها، آموخته می‌شود و در صورت محرومیت از آن، فرایند شکل نمی‌گیرد.

در این بخش پرسش فعالیت ۴ صفحه ۱۱۷ را به بحث و گفت‌وگو بگذارید.

از دانش‌آموزان بخواهید فکر کنند و بگویند کدام رفتارها، شیوه‌آبراز احساسات، کارها، عقاید و باورها را از خانواده آموخته‌اند و اگر در جامعه دیگری زندگی می‌کردند (روستا، شهر دیگر، جامعه عشایری، کشور دیگر و...) چه تفاوت‌هایی در این عناصر نسبت به وضعیت موجود، از خود نشان می‌دادند؟

■ در مبحث آموزش لایه‌ها یا ابعاد فرهنگ، می‌توان تصاویری از بخش‌های مختلف ساختمان، از فونداسیون اسکلت ساختمان تا دیوارها و سقف و سپس نازک‌کاری و نصب کابینت و نمای ساختمان و امثالهم را نشان داد و به بخش‌های مهم و اصلی که قابلیت تغییر آنها کم و دشوار بوده یا بخش‌هایی که قابلیت تغییر بیشتری دارند، اشاره کرد و سپس عناصر (نمادها، هنجارها) و «ارزش‌ها و اعتقادات» را که در هر فرهنگ وجود دارند با توجه به لایه‌های عمیق و زیربنایی و لایه‌های صوری و بیرونی تقسیم‌بندی کرد و هر جزء را با استفاده از روش پرسش و پاسخ و انجام فعالیت، آموزش داد.

نمادها: بحث نمادها را با نمایش تصاویر یا توزیع تصاویری که از قبل تهیه کرده‌ایم (مشابه تصاویر صفحات ۱۱۶ و ۱۱۷ کتاب) آغاز کنید. از دانش‌آموزان بخواهید فعالیت ۵ صفحه ۱۱۷ را اجرا کنند و معنا و مفهوم نمادها را توضیح دهند.

شما می‌توانید از دانش‌آموزان بخواهید برای جلسه آینده، تصویر تعدادی از نمادها را به کلاس بیاورند و درباره آنچه که این نماد به ذهن دیگران منتقل می‌کند، توضیح دهند.

نکته مهم در این بخش این است که بدانیم نماد، تنوع و طیف وسیعی دارد. به عبارت دیگر آدمیان برای انتقال و بیان مقاصد و احساس و افکار خود، نمادهای گوناگونی را ابداع کرده‌اند و این نمادها شامل انواع واژگان، زبان، خط، بناها، نوع پوشاک و حتی رفتارهای نمادین است.

در تصویر صفحه ۱۱۶، از چادر که نماد حجاب است، عقاید دینی اسلامی به ذهن متبادر می‌شود. کلاه مرد تعلق وی را به آداب و فرهنگ قوم ترکمن نشان می‌دهد. گنبد و گلدسته‌ها، نماد معماری اسلامی است و ناقوس و صلیب نماد معماری در نواحی مسیحی‌نشین را نشان می‌دهد. سایر علامت‌ها دعوت به سکوت، هشدار خطر مرگ، استاندارد بودن کالا، پرچم به عنوان نماد ملی و مظهر وجودی یک کشور مستقل، واژگان و رفتارهای نمادین مانند سلام نظامی، ادای احترام با تعظیم کردن، نشان دادن انگشت سبابه و وسط به حالت حرف «V» انگلیسی یعنی پیروزی، هریک برای انتقال و بیان احساس و افکار انسان به دیگران، ابداع شده است.

هنجارها: برای آموزش دادن مفهوم هنجارها، از دانش‌آموزان بخواهید یک موقعیت اجتماعی مانند شرکت در یک عروسی یا مهمانی یا عیادت از بیمار و یا حضور در مراسم ختم و امثالهم را انتخاب کنند و سپس کارها و رفتارهایی را که در این موقعیت مرسوم است و باید انجام دهند، بیان کنند و همچنین درباره

رفتارهای غیر مرسوم یا آنچه نباید در این موقعیت‌ها انجام شود نیز فکر کنند. در مرحله بعد، از آنها بخواهید بیان کنند اگر بایدها و نبایدهای رفتاری در این موقعیت‌ها به درستی رعایت نشود، چه پیامدهایی دارد؟

با جمع‌بندی نظر دانش‌آموزان و با توجه به مثال‌های کتاب، مفهوم هنجار را توضیح دهید. در بحث از هنجارها می‌توانید به منشأ برخی از هنجارها اشاره کنید. برای مثال، هنجار ممکن است که از دین، آداب و رسوم اجتماعی، عرف، قانون و ... نشئت گرفته باشد.

در بحث از هنجارهای اجتماعی بر «رفتار» بودن آنها و اینکه هنجارها رفتارهای معینی هستند که براساس ارزش‌های اجتماعی شکل می‌گیرند، تأکید کنید. شما می‌توانید این موضوع که هنجارها نیز ممکن است در طی زمان دچار تحول شوند را به بحث بگذارید، برای مثال مراسم ازدواج و خواستگاری تأکید کنید کارکرد مهم هنجار، تنظیم روابط اجتماعی است و اگر انسان‌ها، دستورالعمل‌ها یا فرم‌ها را رعایت نکنند، نظم اجتماعی به هم می‌خورد.

* در مورد آموزش ارزش‌ها به این نکته توجه کنید :

ارزش‌ها به فرهنگ و جامعه، معنی و مفهوم می‌بخشند. در عین حال، ارزش‌ها و هنجارها بر روی یکدیگر تأثیر و تأثر دارند. عوامل مؤثر در شکل‌گیری نظام ارزشی انسان‌ها تعالیم دینی، خانواده، مدرسه، گروه همسالان، رسانه‌ها و ... همه آنچه از فرهنگ منتقل می‌شود، است.

«ریشه» کلمه ارزش در زبان فارسی از مصدر ارزیدن گرفته شده است. در لغت‌نامه دهخدا و فرهنگ فارسی معین، معانی مختلفی چون ارزیدن، قیمت، بها، ارز، قدر، برآزندگی، شایستگی، قابلیت، استحقاق و ... برای این کلمه ذکر شده است.

کلمه ارزش در زبان لاتین از واژه «Value» مأخوذ از لفظ لاتین «Valere» است که به معنای برخورداری از شور و شوق، قدرت انجام کار معین به منظور برآورده ساختن شرایط تحقق امری مهم است. این تعریف به علایق، مسرت‌ها، اولویت‌ها، وظایف، تعهدات اخلاقی، امیال، اهداف و ... بسیاری از انواع دیگر گرایش‌های انتخاباتی که ملاک عمل و رفتار انسان واقع می‌شوند، اشاره دارد.

ارزش، دارای معانی بسیار گسترده است. لذا ارائه یک تعریف جامع و مانع از آن کار مشکلی است.

■ تعریف توصیفی ارزش عبارت است از هر آنچه مفید، خواستنی یا تحسین‌کردنی است و برای شخص یا گروه ارزش دارد (عبدالحسین نیک‌گهر، مبانی جامعه‌شناسی، ص ۲۸۰، نشر توتیا، ۱۳۸۰).

■ ارزش، یک نوع درجه‌بندی، طبقه‌بندی و امتیازبندی پدیده‌ها است، از خوب تا بد یا از مثبت تا منفی. مثلاً ما می‌گوییم فلان ماشین، فلان خانه، فلان همسر خوب است یا بد، فلان انسان خوش اخلاق است و ... وقتی صحبت از ارزش اجتماعی می‌کنیم بیشتر منظورمان آن است که یک پدیده در جامعه امتیاز مثبت

به دست آورده و مردم برای آن پدیده، ارزش مثبت قائل اند (فرامرزی رفیع پور، آناتومی جامعه، ص ۲۶۹، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۷۸).

■ از دانش آموزان بخواهید نمونه‌هایی از ارزش‌ها را که در جدول صفحه ۱۱۸ درج شده است، مشاهده کنند و بخوانند و موارد دیگری به این جدول اضافه نمایند.

باید توجه نمود که گاه برخی از ارزش‌ها، مقبولیت عام ندارند؛ اما برای گروهی از افراد، ارزش تلقی می‌شوند، برای مثال مُدگرایی یا فخرفروشی.

از دانش آموزان بخواهید درباره ارزش‌های مندرج در جدول، اظهار نظر کنند و مصادیقی از آن را در محیط زندگی پیرامون خود، بیان نمایند.

آنگاه توضیح دهید که ارزش‌های اجتماعی یا انسانی، ارزش‌هایی هستند که غالب افراد جامعه یا همه انسان‌ها آن را خوب و مطلوب می‌دانند.

همان‌طور که گفته شد ما ارزش‌های خود را از منابع مختلف کسب می‌کنیم و می‌آموزیم. خانواده، مدرسه، رسانه‌ها، دوستان و نظایر آنها، در انتقال ارزش‌ها به ما سهم دارند. یکی از منابع مهم ارزش‌ها، تعالیم و اعتقادات دینی است. به برخی از ارزش‌ها به این دلیل باور داریم که اعتقادات دینی ما بر آنها صحه گذاشته است.

برای مثال انفاق را ارزش می‌دانیم، چون در چارچوب اعتقادی ما، این امر از دستورات الهی است و انجام آن موجب اطاعت از خداوند و جلب خشنودی و رضای اوست و یا انجام خیرات در شب جمعه، ناشی از اعتقاد دینی ما به معاد و عالم آخرت و رسیدن خیر به مردگان و ثبت در کارنامه آنها صورت می‌گیرد. ■ به منظور فهم بهتر ارتباط ارزش‌ها و عقاید، فعالیت‌های صفحه ۱۱۸ را به بحث و گفت‌وگو بگذارید.

۷ الف) اعتقاد به جهان آخرت و زنده شدن مردگان و بهره‌مندی آنها از اعمال خیر بازماندگان.

ب) اعتقاد دینی به حفظ و ضرورت حجاب.

ج) اعتقاد دینی به گفتن ماشاءالله برای پرهیز از چشم‌زخم.

۸ ا) ملاک درستی و صحت هنجارها و به عبارت دیگر، نقد هنجارها و ارزش‌های موجود در جامعه، میزان انطباق آنها با اعتقادات دینی، قوانین و عقلانی بودن آنها است. در مواردی که در این فعالیت مطرح شده، باید دانش آموزان را متوجه این نکته کنیم که هرچه اکثریت جامعه از آن پیروی کنند، الزاماً درست و صحیح نیست.

به عبارت دیگر، با این فعالیت باید زمینه تفکر و نقد هنجارهای اجتماعی را که گاه با عقاید دینی و عقل ما در تعارض است، اما از سوی عموم انجام می‌شود، در دانش آموزان پدید بیاوریم.

■ بهتر است برای انجام فعالیت شماره ۱ به کار ببندیم، فرصت کافی به دانش آموزان بدهید و تفکر و پیشنهاد بچه‌ها در کلاس مطرح شود.

۱ رسانه‌های جمعی / مصداق‌ها: استفاده فراوان از اینترنت، شبکه‌های مجازی، گوشی‌های همراه

و

تغییرات: رشد فردگرایی، کم شدن دید و بازدیدهای خانوادگی و تماس چهره به چهره، کم توجهی به روابط خانوادگی، تحت‌تأثیر شایعات و تبلیغات نادرست قرار گرفتن،

نقوذ فرهنگی بیگانگان و کشورهای سلطه‌گر / مصداق‌ها: افزایش برنامه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان، وجود بازی‌های خشن رایانه‌ای،

تغییرات: ظهور مدهای عجیب و غریب که خلاف شئونات اجتماعی و اسلامی است، برجسته شدن و ترویج برخی مراسم یا روزهایی که در تاریخ ما ریشه نداشته و اصولاً مربوط به کشور بیگانه است، مانند «جشن ولنتاین».

به پایان ببرید

با مرور و جمع‌بندی و خلاصه مفاهیم، لایه‌های سطحی و عمیق فرهنگ را مجدداً توضیح دهید و به عنوان تکلیف پایانی از دانش‌آموزان بخواهید کاربرگه شماره ۱۳ را در منزل انجام دهند و پاسخ‌ها را در جلسه بعد در کلاس ارائه کنند. همچنین با توجه دادن آنها به تصویر صفحه ۱۱۹ کتاب و بحث خرده‌فرهنگ‌ها، با توجه به خرده‌فرهنگ منطقه‌ای که در آن به سر می‌برید از دانش‌آموزان بخواهید به‌طور گروهی متون یا تصاویری از جنبه‌های مختلف آن خرده‌فرهنگ محل زندگی خود، روستا، شهر یا استان (پوشاک، غذا، مراسم، ابنیه و . . .) گردآوری نمایند و اطلاعات را به صورت روزنامه دیواری یا روش‌های دیگر نمایش دهند.

فعالیت شماره ۲ به کار بیندیم صفحه ۱۲۶ نیز مربوط به خاطرات سفر با تأکید بر نمادها و هنجارهای یک منطقه مورد بازدید است. شما می‌توانید گروهی از دانش‌آموزان داوطلب را نیز به انجام این فعالیت ترغیب نمایید. در هر صورت یک جلسه را به ارائه فعالیت‌های مطرح شده اختصاص دهید و موارد برتر را تشویق کنید.

محورهای عمده ارزشیابی

مطابق با انتظارات یادگیری، بیان تعریفی از فرهنگ و توضیح مصادیقی از فرهنگ‌های مختلف، توضیح و تبیین لایه‌ها یا ابعاد مختلف فرهنگ و ارتباط آنها با یکدیگر، شرکت فعال در بحث و گفت‌وگوی کلاسی، انجام کاربرگه و فعالیت‌های تحقیقی محوله از محورهای عمده ارزشیابی این درس است که عمدتاً از طریق سیاهه ارزیابی انجام فعالیت‌ها به صورت ارزشیابی مستمر و در مرحله بعد آزمون کتبی مورد سنجش قرار می‌گیرد.

■ در تدریس این درس به ورود کلیه دانش‌آموزان به فضای بحث و گفت‌وگو و به‌ویژه تفکر و نقد بررسی هنجارها و ارزش‌ها و اظهارنظر در این زمینه، بهای جدیدی بدهید و از تأکید بر بیان کلیشه‌ای یا تعاریف صرفِ واژگان بدون توجه و تعمق، خودداری کنید.

■ فرهنگ: واژه‌ای فارسی و مرکب از دو جزء «فر» و «هنگ» است. «فر» پیشوند بوده و معنی جلو، بالا، بر و همچنین شکوه، درخشندگی می‌دهد و «هنگ» از ریشه اوستایی «تنگا» به معنی کشیدن و سنگینی و وزن است. معنی لغوی آن بالا کشیدن و بیرون کشیدن است، ولی در فارسی مفهومی که برخاسته از ریشه کلمه باشد، به دست نیامده است. واژه «کولتور» به فرانسه و «کالچر» به انگلیسی (Culture) از نظر لغوی به معنی کشت و زرع است.

تاکنون تعاریف متعددی از فرهنگ، ارائه شده است. «کرویر» در کتاب خود به ۳۰۰ تعریف و «هرسکوتیس» به ۲۵۰ تعریف، اشاره کرده‌اند. یکی از متداول‌ترین تعاریف درباره فرهنگ را «ادوارد تیلور» ارائه داده است:

«فرهنگ، مجموعه پیچیده‌ای است از معارف، معتقدات، هنرها، صنایع، اخلاق، قوانین، سنن و بالاخره تمام عادات و رفتار و ضوابطی که فرد به عنوان عضو جامعه از جامعه فرا می‌گیرد و در برابر آن، جامعه تعهدات و وظایفی بر عهده دارد» (فرهنگ ابتدایی ۱۸۷۱).

هویت

درس
هجدهم

انتظارات یادگیری

- انتظار می‌رود دانش‌آموزان با یادگیری این درس بتوانند:
- مفهوم هویت و ابعاد فردی و اجتماعی آن را با ذکر مثال، بیان کنند.
 - درباره تأثیرات متقابل هویت اجتماعی و فردی بر روی یکدیگر، مصادیقی بیان کنند.
 - درباره نقش فرد در تغییر هویت خویش و ویژگی‌های انتسابی و اکتسابی، گفت‌وگو و اظهار نظر کنند.
 - «ملت» را تعریف نمایند و عمده‌ترین عناصر هویت یک ملت را نام ببرند.
 - ویژگی‌های مهم هویت ایرانی را بیان و به روش‌های مختلف معرفی نمایند.
 - به لزوم حفظ هویت و انسجام ملی، حساس شوند.

مواد و وسایل مورد نیاز

کتاب درسی، نمونه‌هایی از اسناد هویتی مانند گذرنامه، شناسنامه، کارت ملی به صورت اصل یا کپی، تصاویر پرچم و سرود ملی، نقشه ایران و همسایگان (مرزهای ایران).

آماده کنید

برای ایجاد انگیزه و آمادگی از چند نفر از دانش‌آموزان بخواهید جلوی کلاس بایستند و خود را معرفی کنند (فعالیت ۱ صفحه ۱۲۰ کتاب). آنها را راهنمایی کنید که فقط به مشخصات ظاهری جسمانی و شناسنامه‌ای بسنده نکرده و دربارهٔ علاقی، خصوصیات اخلاقی، استعدادها و نظایر آن و همچنین ویژگی‌های اجتماعی خود نیز صحبت کنند. سپس از آنها بخواهید خود را در یک موقعیت فرضی در حضور دانش‌آموزان سایر کشورها قرار دهند و خود را به عنوان یک ایرانی معرفی کنند. سپس کپی اسنادی چون کارت ملی، گذرنامه و شناسنامه را در اختیار آنها قرار دهید تا مشخص کنند در هر یک کدام ویژگی‌های فردی و اجتماعی درج شده است.

سپس دو ستون روی تابلو رسم کنید و با توجه به پاسخ‌های دانش‌آموزان مشخصات فردی و مشخصات اجتماعی را که به آن اشاره می‌شود در هر ستون جداگانه بنویسید. در این مرحله می‌توانید دربارهٔ چگونگی معرفی خود از سوی افرادی که به خواستگاری می‌روند، برای استخدام در یک شرکت مراجعه می‌کنند، می‌خواهند خانه‌ای اجاره کنند و نظایر آن، و پرسش و پاسخ‌هایی که در این زمینه بین دو طرف رد و بدل می‌شود، گفت‌وگو کنید.

آموزش دهید

با استفاده از دسته‌بندی پاسخ‌های دانش‌آموزان به دو مقوله ویژگی‌های فردی و ویژگی‌های اجتماعی هویت فردی و اجتماعی را توضیح دهید. به منظور پیوند با درس قبل یعنی فرهنگ، توضیح دهید که انسان‌ها به دلیل زندگی اجتماعی در موقعیت‌های اجتماعی گوناگون قرار می‌گیرند و بعد هویت اجتماعی نیز دارند و همواره عضو گروه‌هایی مختلف اجتماعی خواهند بود. برای مثال هر دانش‌آموزی به گروه دانش‌آموزان یک مدرسه تعلق دارد.

در این مرحله، از دانش‌آموزان بخواهید دربارهٔ ویژگی‌های فردی فکر کنند و بگویند آیا این ویژگی‌ها در همهٔ یکسان است یا خیر؟ ویژگی‌های جسمانی، اخلاقی، استعدادها و... در افراد انسانی چه تفاوت‌هایی دارد؟ این متفاوت بودن چه مزیت‌هایی دارد؟

آیا هر فرد، یک مخلوق منحصر به فرد و خاص است؟ چگونه با استفاده از اثرانگشت یا قرنیۀ چشم در موارد مختلف (شناسایی، جرم‌شناسی، حضور و غیاب، و...) هویت افراد را شناسایی می‌کنند؟ تأکید کنید که خداوند موجودات را متفاوت آفریده است و امتیاز آنها بر یکدیگر چنان‌که در قرآن کریم

ذکر شده، تنها به تقوای آنها است. بحث را به سوءاستفاده‌های اخلاقی از تفاوت‌های جسمانی مانند جنسیت، نژاد و رنگ پوست و... سوق دهید و تأکید کنید که در طی تاریخ متأسفانه برخی انسان‌ها، این گوناگونی و تفاوت‌ها را دستاویز استثمار، تحقیر و محکوم نمودن گروهی دیگر، قرار داده‌اند.

■ با انجام فعالیت‌های ۲، ۳، ۴ و ۵ صفحه ۱۲۲ کتاب، از طریق بحث و گفت‌وگو، موارد زیر را نتیجه‌گیری کنید و بر روی آن، تأکید نمایید:

■ ما در شکل‌گیری بعضی ویژگی‌های هویتی خود نقشی نداریم، مانند مکان تولد، جنسیت، شکل و قیافه و... به همین دلیل هرگز نباید خود را از آنچه که در آن نقشی نداریم، سرزنش کنیم.

■ ما در شکل‌گیری بسیاری از ویژگی‌های هویتی خود نقش داریم؛ زیرا انسان موجودی دارای انتخاب و اراده است. ما می‌توانیم استعداد‌های خود را شکوفا کنیم، صفات اخلاقی و ویژگی‌های اجتماعی خود را تغییر دهیم و بهبود ببخشیم.

■ ویژگی‌های هویت جسمانی و روانی افراد بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند.

■ ویژگی‌های هویت فردی و اجتماعی افراد بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند.

پاسخ فعالیت ۲

برای مثال یک فرد خشن و عصبی در یک تیم ورزشی ممکن است، افراد را به خشونت، تشویق نماید و روی آنها تأثیر بگذارد یا عضویت در یک گروه اجتماعی مانند حافظان محیط‌زیست منجر شود تا فرد در زندگی شخصی خودش از لطمه زدن به محیط‌زیست یا اسراف منابع جلوگیری کند و یا قرار گرفتن در یک گروه با رفتار نامناسب، سبب شود فردی برخی رفتارهای آنها را تقلید کند و این رفتار به مرور جزئی از ویژگی‌های او بشود.

پاسخ فعالیت ۳

اگر فردی به خودشناسی پردازد و نقاط ضعف و توانمندی‌های خود را به درستی شناسایی کند، می‌تواند در راه تقویت نقاط مثبت و برطرف کردن نقاط ضعف خود، برنامه‌ریزی و تلاش کند.

پاسخ فعالیت ۴

خیر، زیرا فرد در ویژگی‌های انتسابی خود نقشی ندارد، ما هرگز نمی‌توانیم فردی را به خاطر داشتن چهره خاص یا به دنیا آمدن در یک مکان، مورد سرزنش قرار دهیم، اما درباره رفتارهای غلط او که اکتسابی بوده و قابل رفع است، می‌توانیم قضاوت کنیم.

پاسخ فعالیت ۵

بله، ما نقش داریم. ویژگی‌های اکتسابی را می‌توانیم با اراده و اختیار و تلاش، تغییر دهیم. برای مثال ویژگی‌های اخلاقی، شغلی، تحصیلی و...

نکته مهم این است که بتوانیم ارزش‌های اخلاقی نظیر پرهیز از تمسخر و سرزنش کردن دیگران به دلیل خصوصیات انتسابی مثل قد و وزن و خانواده و... و احترام گذاشتن به تنوع استعدادها و مثبت انگاشتن و توجه و تلاش برای ارتقای ویژگی‌های هویتی اکتسابی خود را ترویج و در دانش‌آموزان درونی کنیم. ■ در مرحله بعد، تعریف ملت را بر روی تابلو بنویسید و با ذکر مثال‌هایی به ملت‌های مختلف اشاره کنید.

توجه

■ یک کشور، یک واحد سیاسی است که از هم به آمیختن سه عنصر «سرزمین»، «ملت» و «حکومت» پدید می‌آید و اگر این سه عنصر از یکدیگر منفک شود، کشور نابود خواهد شد.

حکومت یا «State» جنبه‌ای کلی و دائمی دارد، در حالی که دولت یا «Government» جزئی از حکومت است و پدیده‌ای موقت و دوره‌ای براساس انتخابات و قانون اساسی هر کشور است.

■ مفهوم ملت با «امت» از دو جنبه، تفاوت دارد؛ نخست اینکه «ملت» وابسته به سرزمین مشخصی است، یعنی مفهومی «درون‌فردی» است. پدیده‌ای ناشی از یک عامل فرهنگی یعنی «دین» است؛ حال آنکه مفهوم ملت پدیده‌ای حاصل پیوند چند عامل فرهنگی و محیطی است.

■ نکته دیگر آنکه با توجه به آیه شریفه قرآن کریم که می‌فرماید ما شما را از یک مرد و زن آفریدیم و شما را به صورت شعوب و قبایل مختلف قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید، تردیدی باقی نمی‌ماند که اصل ملت بودن و هویت ملی داشتن با اسلام مغایرت ندارد.

از دانش‌آموزان بخواهید خود را در یک موقعیت فرضی قرار دهند و بنا را بر این بگذارند که می‌خواهند هویت ملی خود یعنی ویژگی‌های خود را به‌عنوان یک ایرانی به تعدادی از دانش‌آموزان یا افراد خارجی بشناسانند، چه ویژگی‌هایی را به‌عنوان هویت ملی خود بیان کنند.

ایده‌های دانش‌آموزان را روی تابلو بنویسید و در آخر در قالب پنج مقوله سرزمین ایران، دین اسلام، تاریخ و میراث فرهنگی کهن، زبان فارسی و انقلاب اسلامی، دسته‌بندی کنید و درباره هر یک، بحث و گفت‌وگو کنید. شما می‌توانید قبل یا بعد از این مقوله، مثلی را بر روی تخته رسم نمایید و بر روی سه ضلع آن، تاریخ، فرهنگ و سرزمین (زمان، مکان و جامعه) را به‌عنوان سه عنصر مهم هویت هر ملت بنویسید و بر آن تأکید کنید. سرود جمهوری اسلامی ایران را در کلاس پخش کنید. دانش‌آموزان در هنگام پخش سرود از جای خود

برخیزند. سپس از آنها بپرسید چرا هنگام بخش سرود ملی یا برافراشتن پرچم، به حالت احترام می ایستیم. از آنها بپرسید وقتی به مناسبتی، برای مثال موفقیت در یک مسابقه یا نظایر آن، سرود جمهوری اسلامی پخش می شود، چه احساسی دارند؟

به پایان ببرید

مفاهیم هویت، هویت فردی، هویت اجتماعی و هویت ملی و ارتباط این ابعاد را با یکدیگر مرور و جمع بندی کنید و خلاصه ای از هر یک را بیان نمایید. به عنوان تکلیف پایانی از دانش آموزان بخواهید فعالیت ۶ صفحه ۱۲۵ را در منزل انجام دهند. البته دانش آموزان را تنها مقید به نوشتن «نامه» نکنید، چون ممکن است برخی دانش آموزان بتوانند در قالب روزنامه دیواری، پوستر و نظایر آن، ویژگی های هویت ایرانی را معرفی کنند. اجازه بدهید دانش آموزان برحسب استعداد و علاقه شان، انتخاب کنند و فرصتی را ایجاد کنید تا در یک جلسه، نتایج کار را در کلاس ارائه نمایند و در معرض نقد دیگران بگذارند.

محورهای عمده ارزشیابی

بیان مفهوم هویت و آوردن مثال و مصادیقی درباره ابعاد فردی و اجتماعی هویت و تأثیرات متقابل آن، شرکت در گفت و گو پیرامون نقش فرد در تغییر هویت خویش، تعریف ملت و بیان عناصر عمده هویت یک ملت و همچنین معرفی و بیان ویژگی های مهم هویت ایرانی-اسلامی به روش های مختلف از محورهای عملکرد ارزشیابی این درس است که از طریق ارزشیابی مستمر و استفاده از برگه های خودارزیابی، سیاهه بررسی و مشاهده گفت و گو و بحث و اظهار نظر و ارزیابی فعالیت های محوله و آزمون های کتبی و شفاهی، قابل سنجش است.

ملاحظات یادگیری / دانستنی های معلم

توجه

- بر نکات اخلاقی و تربیتی این درس و درونی سازی ارزش های مدنظر، تأکید کنید. احترام به تنوع انسان ها به عنوان مخلوقات خداوند و پرهیز از تمسخر یا سرزنش افراد به دلیل ویژگی های انتسابی، ایجاد نگرش مربوط به توانایی و اختیار و اراده برای به وجود آوردن تغییرات هویتی مطلوب در خود از جمله مواردی است که باید مورد ملاحظه قرار گیرد.
- احساس تعلق به کشور و هویت ملی و احترام به وحدت و انسجام در عین ارج نهادن به تعلقات بومی و محلی، از جمله ارزش هایی است که در حین آموزش باید انتقال و پرورش آن مدنظر قرار بگیرد.

معرفی منابع برای مطالعه بیشتر معلمان (فصل نهم)

- ۱ هویت ملی، جعفر ربانی، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، تهران ۱۳۸۱.
- ۲ بنیادهای هویت ملی ایران (چارچوب نظری هویت ملی شهروندمحور)، پژوهشگاه مطالعات فرهنگی-اجتماعی، ۱۳۸۱.
- ۳ هویت، مسئله هویت و سبک زندگی (مجموعه فرهنگ و اندیشه)، مرتضی طلایی، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، تهران ۱۳۹۳.
- ۴ جهانی شدن، فرهنگ و هویت، احمد گل محمدی، نشر نی، تهران ۱۳۸۱.
- ۵ زمینه فرهنگ‌شناسی، محمود روح‌الامینی، انتشارات عطار، تهران ۱۳۹۴.
- ۶ مبانی جامعه‌شناسی، عبدالحسین نیک‌گهر، انتشارات رازین، ۱۳۶۹.
- ۷ مبانی جامعه‌شناسی، بروس کوئن، ترجمه دکتر غلامعباس توسلی و دکتر رضا فاضل، انتشارات سمت، چاپ ۲۶، تهران ۱۳۹۳.
- ۸ جامعه‌شناسی، آنتونی گیدنز و دیگران، ترجمه حسن چاوشیان، نشر نی، تهران ۱۳۹۴.
- ۹ جامعه‌شناسی، آنتونی گیدنز و دیگران، ترجمه منوچهر صبوری کاشانی، نشر نی، تهران ۱۳۹۳.
- ۱۰ مبانی مردم‌شناسی، محمود روح‌الامینی، نشر دانشگاه پیام نور، ۱۳۸۶.

شبکه مفهومی فصل دهم خانواده و جامعه

مفاهیم کلیدی	حوزه‌های موضوعی
تعلق و هویت میراث فرهنگی	فرهنگ و هویت
تعلق به خانواده آموزه‌های دینی و فرهنگی در روابط خانوادگی نقش خانواده در جامعه، کارکردهای خانواده، نقش برخی مؤسسات اجتماعی مانند مهد کودک در به عهده گرفتن برخی از نقش‌های خانواده، مسئولیت‌ها و تکالیف حقوق و قوانین نقش‌ها، گروه‌ها و مؤسسات اجتماعی	نظام اجتماعی
مسئولیت‌ها و حقوق اعضای خانواده در برابر یکدیگر، سازگاری والدین با یکدیگر و با فرزندان، مدیریت حوادث و مشکلات در خانواده مسئولیت‌پذیری و رعایت تکالیف در خانواده	ارزش‌ها و اخلاق
بررسی و کاوش، برقراری ارتباط، خلاقیت، مشارکت و واکنش شخصی و اظهار نظر	مهارت‌های کاوشگری

کارکردهای خانواده

درس
نوزدهم

انتظارات یادگیری

- انتظار می‌رود دانش‌آموزان با یادگیری این درس بتوانند :
- کارکردهای مهم خانواده را نام ببرند و توضیح دهند.
- درباره مزایا و معایب برخی کارکردهای خانواده که امروزه مؤسسات اجتماعی آنها را عهده‌دار شده‌اند گفت‌وگو و اظهار نظر کنند.
- روش‌های مختلف اجتماعی شدن فرد توسط والدین را بیان نمایند و درباره آن اظهار نظر کنند.
- در مورد اهمیت و نقش خانواده در جامعه، استدلال کنند.
- با استفاده از برگه ثبت مشاهده، برخی ابعاد فرایند اجتماعی شدن کودک در خانواده را شناسایی و یادداشت کنند.

مواد و وسایل مورد نیاز

قرآن کریم، کتاب درسی، تصاویری از انسان در سنین مختلف (از نوزادی تا کهنسالی) در خانواده، تصاویری از کارکردهای خانواده (محبت، رفع نیازهای مادی، مراقبت، تربیت و...)، در صورت امکان نمایش فیلم کوتاه از یکی از کارکردهای خانواده که ارزش‌ها را به دانش‌آموزان منتقل کند برای مثال احترام به سالمندان.

آماده کنید

به‌طور کلی موضوع خانواده، به دلیل ملموس بودن و پیوند کامل با زندگی دانش‌آموزان، مورد علاقه و توجه آنها بوده و علاوه بر آن موضوعی بحث‌برانگیز است.

■ در صورتی که فیلمی کوتاه یا بخشی از یک فیلم که در آن خانواده موفق یا کارکردهای مطلوب خانواده مانند مراقبت از اعضا در بیماری، محبت، احترام، مشورت و... به نمایش گذاشته می‌شود را در کلاس بخش کنید و درباره شخصیت‌های فیلم، بحث و گفت‌وگو نمایید.

■ در صورتی که تصاویری از کارکردهای مختلف خانواده تهیه کرده‌اید، آنها را در کلاس به نمایش بگذارید و یا کپی بگیرید و در بین گروه‌های دانش‌آموزان توزیع کنید و از آنها بخواهید با توجه به تصویر، هریک از کارکردهای خانواده را نام ببرند و توضیح دهند.

برای جذاب شدن فضای کلاس، ممکن است از دانش‌آموزان بخواهید به جای شخصیت‌هایی که در تصویر مشاهده می‌کنند حرف بزنند و عبارتی را بیان کنند.

موضوع تصاویر می‌تواند همکاری اعضای خانواده در نظافت منزل، مراقبت از عضو خانواده که بیمار شده است، خرید، ابراز علاقه و محبت و... باشد.

آموزش دهید

با توجه به بخش آمادگی تدریس، اکنون از دانش‌آموزان بخواهید تعریفی از خانواده و نحوه تشکیل آن بیان کنند.

خانواده، گروهی متشکل از افرادی است که از طریق پیوند زناشویی، همخونی یا فرزندخواندگی با یکدیگر در ارتباط متقابل هستند (به عنوان زن و شوهر و مادر و پدر و برادر و خواهر) و فرهنگ مشترکی پدید می‌آورند و در واحد خاصی زندگی می‌کنند.

آیه شریفه ۲۱ سوره روم را که هدف ازدواج و تشکیل خانواده در آن بیان شده است، قرائت کنید و معنی آن را توضیح دهید.

«از آیات الهی آن است که برای شما از جنس خودتان، جفتی بیافرید تا در کنار او آرام گیرید (با هم انس گیرید) و میان شما رأفت و مهربانی قرار داد و در این امر برای مردم اهل تفکر، علم و حکمت، آشکار است».

سپس هریک از کارکردهای خانواده را با توجه به مرحله قبلی، آمادگی و مشاهده تصاویر، مورد بحث و گفت‌وگو قرار دهید و سؤالاتی را مطرح کنید. برای مثال کارکرد فرزندآوری چه نتیجه و پیامدی برای جامعه انسانی دارد؟ اگر این کارکرد نباشد، چه خواهد شد؟ چرا کودکان به محبت و مراقبت نیاز دارند؟

آیا تنها کودکان و فرزندان خانواده باید از محبت و مراقبت والدین برخوردار شوند یا این نیاز همه اعضای خانواده است؟ آیا شما تاکنون از اعضای خانواده مراقبت کرده‌اید؟ برای مثال از خواهر و برادر کوچک‌تر؟ مراقبت از یکی از اعضای خانواده هنگام بیماری و نظایر آن؟ چرا سالمندان خانواده به مراقبت نیاز دارند؟ چرا باید به سالمندان احترام بگذاریم؟

رفع نیازهای مادی و اقتصادی خانواده طبق قانون و شرع اسلام با سرپرست خانواده یا پدر است. آیا زنان نیز باید در رفع نیازهای خانواده مشارکت و همراهی داشته باشند؟ چگونه و تا چه حد؟ مسئولیت افراد خانواده در امور اقتصادی خانه چیست؟ رعایت تعادل و پرهیز از اسراف؟ خانواده چه نقشی در تربیت اجتماعی دارد؟ در چه صورتی خانواده می‌تواند فرزندان را پایبند به اصول اخلاقی تربیت کند؟ با طرح این پرسش‌ها و نظایر آن، فضای بحث و گفت‌وگو در کلاس به وجود بیاورید و نتایج گفت‌وگوها را به صورت جمع‌بندی و فهرست نمودن کارکردهای خانواده روی تابلو بنویسید. فعالیت صفحه ۱۳۰ نیز به منظور گفت‌وگو و اظهارنظر، طراحی شده است. دانش‌آموزان می‌توانند به جنبه‌های مثبت و منفی این مؤسسات اشاره کنند. برای مثال مهدکودک‌ها باعث اجتماعی شدن بچه‌ها می‌شوند، به مادران فرصت اشتغال در خارج از خانه را می‌دهند؛ اما ممکن است محرومیت از وجود مادر در سال‌های نخست کودکی، آسیب‌های روحی را به دنبال داشته باشد یا معمولاً کودکان خردسال با توجه به بنیه ضعیف خود در محیط‌های عمومی مانند مهدکودک‌ها، بیشتر و زودتر بیمار می‌شوند و... همچنین خانه‌های سالمندان معمولاً در فرهنگ ما چندان پذیرفته شده نیست. این خانه‌ها اگرچه ممکن است مشکل مراقبت از سالمندان را در خانواده حل کنند، اما عوارض روحی بسیاری برای سالمند و دور شدن وی از محیط گرم خانواده را به بار می‌آورند و... دقت کنید در این گفت‌وگو، قدرت استدلال، گوش کردن به اظهارنظر دیگران، پیشنهاد دادن و همفکری کردن را در دانش‌آموزان تقویت کنید.

یکی از مباحث مهم و شاید مورد علاقه دانش‌آموزان در این درس موضوع راهکارهای عمده تربیت یعنی «گفت‌وگو، تشویق و تنبیه» است که والدین از آنها استفاده می‌کنند. این روش‌ها را در صفحه ۳۲ بخوانید و با همفکری دانش‌آموزان، نمونه‌ها و مصادیقی برای آنها بیان کنید.

شما می‌توانید موقعیت‌هایی فرضی را مطرح کنید و از دانش‌آموزان بخواهید خود را جای والدین بگذارند و روش تربیتی مورد نظر را بیان کنند. برای مثال:

■ اگر پدری فرزند نوجوان خود را در حال سیگار کشیدن مشاهده کرد، بهترین شیوه‌ای که باید در مقابل او به کار بگیرد، چیست؟

■ اگر کودکی از دادن توپ خود به کودک مهمان، خودداری کرد والدین باید چه رفتاری با او داشته باشند؟

...

فعالیت شماره ۴ صفحه ۱۳۲ را در کلاس اجرا کنید. اجازه بدهید دانش‌آموزان تجارب و خاطرات خود را (البته به طور داوطلبانه و در صورتی که تمایل داشته باشند) مطرح کنند. تشویق‌ها و تنبیه‌های نابجا را مورد نقد قرار دهید.

دانش‌آموزان را متوجه این نکته کنید که تنها نمی‌توان یک روش تربیتی را مدنظر قرار داد و به تناسب شرایط و موقعیت‌ها، از روش مختلف استفاده می‌شود.

به پایان ببرید

با مرور و خلاصه کردن مفاهیم مطرح شده، فعالیت ۵ صفحه ۱۳۲ را اجرا کنید. روی تابلو بنویسید: «چرا خانواده نقش مهمی در جامعه دارد؟»؛ سپس از دانش‌آموزان بخواهید با توجه به آموخته‌های خود در این درس پاسخ را در یک بند (پاراگراف) بنویسند و نوشته‌های خود را در کلاس بخوانند.

بهترین نظرات را روی تخته، بازنویسی کنید.

به عنوان تکلیف پایانی از دانش‌آموزان بخواهید فعالیت شماره ۳ صفحه ۱۳۲ و یا فعالیت شماره ۱ صفحه ۱۲۸ را در خارج از مدرسه انجام دهند و نتایج را به کلاس بیاورند. حداقل دو سه هفته برای انجام فعالیت، فرصت بدهید. سپس از دانش‌آموزان بخواهید نتایج ثبت مشاهدات و تحقیق خود را در کلاس ارائه کنند.

محورهای عمده ارزشیابی

بیان کارکردهای مهم خانواده، گفت‌وگو و اظهارنظر درباره روش‌های تربیتی والدین و مؤسسات اجتماعی امروز که برخی کارکردهای خانواده را به عهده گرفته‌اند و نقش و اهمیت خانواده در جامعه و همچنین انجام پرس‌وجو و تحقیق‌های محوله فعالیت‌های مندرج در کتاب از محورهای عمده ارزشیابی است که از طریق سیاهه مشاهده رفتار و بررسی فعالیت‌ها و همچنین آزمون‌های شفاهی و کتبی قابل سنجش است.

■ در این دروس و درس بعدی، دانش‌آموزان ممکن است موضوعات بحث‌انگیزی را در زمینه خانواده، مطرح کنند. همچنین همواره در هر کلاس، تعدادی از دانش‌آموزان که در خانواده‌های نابسامان زندگی می‌کنند مشاهده می‌شود و به عبارت دیگر برخی از بچه‌ها مشکلات خانوادگی دارند. لذا جلب مشارکت خانواده‌ها و همراهی در تحقق اهداف تربیتی لازم است و باید حداقل یکی دو جلسه با خانواده‌ها برگزار نمود. بهتر است در این جلسات از حضور یک مشاور خانواده و مددکار اجتماعی کمک گرفته شود تا والدین را در زمینه موضوع خانواده، روابط والدین با یکدیگر و با فرزندان توجیه کند و برنامه آگاه‌سازی و توانمندسازی با کمک مسئولین مدرسه دنبال شود. همچنین شناسایی دانش‌آموزانی که مشکلات حاد خانوادگی دارند (برای مثال دعواهای مکرر یا خشونت والدین، اعتیاد و نظایر آن) و ارجاع آنها به مشاور ذی‌صلاح، وظیفه حرفه‌ای و انسانی معلمان گرامی است.

■ در صورتی که از نمایش فیلم در تدریس این مبحث استفاده می‌کنید، ضروری است فیلم مثلاً توسط متخصص موضوع خانواده و مشاور ذی‌صلاح مشاهده شود تا جنبه‌های منفی و بدآموزی نداشته باشد.

■ خانواده: خانواده، کوچک‌ترین واحد بنیادی جامعه است که در سیر تاریخ دستخوش تغییر و تحولات گوناگونی شده است: «خانواده بیش از آنکه سازمان حقوقی باشد، یک نهاد اجتماعی است. اعضای خانواده از هم ارث می‌برند، مکلف به انفاق یکدیگرند و برای تأمین سعادت خانواده، مسئولیت مشترک دارند و مقامی جمع آنها را رهبری می‌کند» (حقوق مدنی خانواده، ناصر کاتوزیان، ج ۱، ص ۱ و ۲، ۱۳۶۸).

ماده ۱۱۰۵ قانون مدنی مقرر می‌دارد در روابط زوجین، ریاست خانواده از خصایص شوهر است. ریاست شوهر و پدر، یک نوع وحدت و هماهنگی در امور خانواده و بین اعضای آن ایجاد می‌کند. خانواده، اولین اجتماع کودکان است و آنها اولین تجربیات خود را از زیستن با دیگران به دست می‌آورند. خانواده می‌تواند برحسب چگونگی محیط داخلی خود، ویژگی‌های مثبت و سازنده یا منفی و مخرب در افراد به وجود بیاورد. تربیت اجتماعی و پایبندی به اصول اخلاقی و ارزش‌های انسانی به تربیت خانوادگی وابسته است. اگرچه دولت یا برخی مؤسسات ممکن است در برهه‌ای، سرپرستی اعضای جامعه را برعهده بگیرند، اما خانواده در حفظ و گسترش قدرت ملی نقش مؤثری ایفا می‌کند و بین قدرت ملی و خانواده رابطه‌ای نزدیک وجود دارد و سستی و تباهی خانواده‌ها، انحطاط ملت را به دنبال می‌آورد، چنان‌که صاحب‌نظری می‌گوید:

تاریخ به ما می‌آموزد که تواناترین ملت‌ها، مللی بوده‌اند که خانواده در آنها قوی‌ترین سازمان را داشته است.

شبکه مفهومی فصل یازدهم

حکومت و مردم

مفاهیم کلیدی	حوزه‌های موضوعی
قانون اساسی جمهوری اسلامی و حقوق شهروندی مبتنی بر آن حقوق و تکالیف شهروندی: حق برخورداری از عدالت قانونی و قضایی، حق برخورداری از رفاه و تأمین اجتماعی، حق مشارکت سیاسی، حقوق فرهنگی، رعایت قانون و مقررات، دفاع از کشور، پرداخت مالیات و عوارض و ...	نظام اجتماعی
مسئولیت‌ها و تکالیف	
ارکان حکومت در ایران	نقش‌ها، گروه‌ها و مؤسسات اجتماعی
آموزه‌های دینی درباره حکومت	میراث فرهنگی
حساسیت نسبت به استیفای حقوق شهروندی و انجام تکالیف شهروندی	حق‌طلبی و مسئولیت‌پذیری
	فرهنگ و هویت
	ارزش‌ها و اخلاق
	مهارت‌های کاوشگری
	بررسی و کاوش، برقراری ارتباط، خلاقیت، مشارکت واکنش شخصی و اظهار نظر

آرامش در خانواده

درس
بیستم

انتظارات یادگیری

انتظار می‌رود دانش‌آموزان با یادگیری این درس بتوانند :

- معیارهای صحیح همسرگزینی را بیان کنند.
- دربارهٔ مهم‌ترین عواملی که موجب ناسازگاری زن و مرد در خانواده می‌شود، بحث و گفت‌وگو کنند.
- برخی راهکارهای جلوگیری از بروز ناسازگاری‌های زن و مرد در خانواده را فهرست کنند و در موقعیت‌های فرضی ارائه شده، تصمیم‌گیری درست و منطقی را بیان نمایند.
- مشکلات و پیامدهای تک‌فرزندی را از دیدگاه برخی روان‌شناسان (در خانواده و اجتماع) شرح دهند.
- موارد و مصادیقی از مدیریت مشکلات و حوادث در خانواده را بیان کنند.
- طرحی برای قدردانی از یک یا چند تن از اعضای خانواده، ابداع و ارائه کنند.
- برخی راه‌های جلوگیری از بروز تنش و ناسازگاری بین والدین و کودکان را بیان کنند.
- در هنگام بروز مشکلات خانوادگی و ناسازگاری‌ها به افراد ذی‌صلاح جهت مشاوره و حل مسئله، مراجعه کنند.

مواد و وسایل مورد نیاز

کتاب درسی، کاربرگه شماره ۱۴، قانون اساسی، دعوت از مشاورین خانواده یا مددکاران اجتماعی به خانواده، تشکیل جلسهٔ اولیا و دانش‌آموزان با حضور کارشناس خبرهٔ مسائل خانواده.

آماده کنید

جهت آماده‌سازی، از دانش‌آموزان بخواهید کارکردهای خانواده را که در درس قبل با آن آشنا شده‌اند، بیان کنند. این کارکردها را روی تخته بنویسید.

سپس با طرح چند سؤال، فضای بحث و گفت‌وگو را پدید بیاورید.

- اگر در خانواده‌ای این کارکردها (مسئولیت‌ها و وظایف) به درستی انجام نشود، چه عواقبی دارد؟
 - پنداشت و نظر شما درباره‌ی یک خانواده‌ی متعادل، سالم و آرام چیست؟ چه ویژگی‌هایی برای آن در نظر می‌گیرید؟
- با انجام این بحث و گفت‌وگو در واقع دانش‌آموزان نکات بسیاری را مطرح می‌کنند که هم، نوعی ارزشیابی تشخیصی برای شما و اطلاع از میزان دانسته‌های آنان و هم علاقه‌مندی در آنها نسبت به نتیجه، گفت‌وگو و پیگیری درس است.

آموزش دهید

پس از ایجاد آمادگی در مرحله‌ی قبل، ذهن دانش‌آموزان را به این موضوع معطوف کنید که یکی از عوامل بسیار مهم در سازگاری و ایجاد خانواده‌ی متعادل و یا عکس آن، موضوع انتخاب صحیح همسر است. از دانش‌آموزان بخواهید برخی ملاک‌هایی را که به‌ویژه در فرهنگ متداول برای انتخاب همسر بیان می‌شود، بازگو کنند. سپس ملاک‌های نادرست را با دلیل و منطق نقد کنید و معیارهایی را که دین اسلام در همسرگزینی بر آن تأکید می‌کند، تبیین نمایید. در همین زمینه، آیه ۲۱ سوره مبارکه روم را که در کتاب نیز درج شده است، تلاوت کنید و از دانش‌آموزان بخواهید با توجه به ترجمه‌ی آیه، هدف از پیمان همسری را بیان کنند. علل و عوامل بروز ناسازگاری بین زن و شوهر و مهم‌ترین راهکارهای پیشگیری و حل آنها را که در صفحه ۱۳۴ کتاب درج شده است به بحث و گفت‌وگو بگذارید.

■ بدون شک در هر کلاس، ممکن است تعدادی از دانش‌آموزان در خانواده‌هایی که دچار ناسازگاری و کشمکش هستند، زندگی کنند. نخست آنکه در فرایند تدریس نباید دانش‌آموزان تصور کنند که هر نوع ناسازگاری نشانه‌ی عدم تعادل در خانواده و داشتن یک خانواده‌ی ناسالم است. توضیح دهید که وجود اختلاف سلیقه‌ها و خلق و خواها، امری طبیعی است و به‌هرحال، هر خانواده‌ای با آن مواجه می‌شود. مهم، حد و مرز این ناسازگاری‌ها و همچنین نحوه‌ی مقابله‌ی صحیح و برخورد عاقلانه با آنها است.

از دانش‌آموزان بخواهید کاربرگه شماره ۱۴ را در کلاس با همفکری یکدیگر پاسخ دهند. سپس پاسخ‌ها را ارائه کنند و آنها را به بحث بگذارید.

هرچند دانش‌آموزان در شرایط کنونی نقش همسری ندارند، اما اولاً این نقش را در پدر و مادر خود ملاحظه می‌کنند و ثانیاً این آموزش‌ها در آینده که چنین نقشی را به عهده می‌گیرند، اثربخشی خود را در پس‌زمینه ذهن آنها به جا خواهد گذاشت.

پاسخ کاربرگه

مورد اول، قدردانی کردن: برای مثال همسر او تشکر می‌کند و وسایل خریداری شده را از دست همسر می‌گیرد.

مورد دوم، عذرخواهی و جبران: آقای صدیقی از اعضای خانواده عذرخواهی می‌کند که دقت کافی در نگهداری کلید نداشته است. همسرش نیز می‌گوید: گاهی چنین چیزی پیش می‌آید، اشکالی ندارد و باید برای گرفتن کلید یدکی نزد صاحبخانه بروند.

مورد سوم، بهانه‌جویی نکردن: آقای دادخواه نباید مسائل گذشته را مرتباً تکرار کند و با این بهانه‌جویی اوضاع و احوال شاد خانواده را در هنگام مسافرت بهم بزند.

مورد چهارم، ادب و احترام: آقای احمدی باید از جای خود برخیزد و با احترام از همسرش درخواست کند که در کنار او بنشیند.

مورد پنجم، گذشت: همسر آقای ناصری می‌تواند از مهمانی ناهار با دوستانش صرف‌نظر کند و موقعیت برادر همسرش را در نظر بگیرد که در شرایط خاصی برای مراجعه به دکتر لازم است به خانه آنها بیایند.

در هر مورد اجازه بدهید دانش‌آموزان برای اظهارنظرهای خود، جملات خود را بیان کنند. الزامی به نگارش عبارات یکسان در این فعالیت وجود ندارد.

■ در مرحله بعد، موضوع تعداد مناسب فرزندان را مطرح کنید. این درس را با درس ۷ همین کتاب پیوند دهید. در درس ۷ به پیامدهای کاهش جمعیت جوان و پیر شدن جمعیت و سیاست‌های تشویقی فرزندآوری در برخی کشورها پی بردید. در این درس به موضوع تعداد مناسب فرزندان بپردازید. از آنجایی که در کلاس‌ها، تعدادی از دانش‌آموزان تک‌فرزند خانواده خود هستند بهتر است مسائل به‌گونه‌ای مطرح شود که تخطئه آنها را به ذهن متبادر نکند و به عبارت دیگر، دانش‌آموزان را از طریق بحث و گفت‌وگو به پیامدهای روان‌شناختی، جامعه‌شناختی متوجه سازد. این بخش نیز با پرسش و پاسخ و بحث و گفت‌وگو قابل ارائه است. اجازه بدهید اظهارنظرهای مخالف و موافق مطرح شوند و سپس بحث را با ظرافت جمع‌بندی کنید. از دانش‌آموزان بپرسید به نظر شما داشتن خواهر و برادر چه مزیت‌هایی دارد؟ نداشتن خواهر و برادر چه مشکلاتی ایجاد می‌کند؟

■ یکی از موضوعات مهمی که در زمینه حقوق و تکالیف متقابل والدین و فرزندان باید مدنظر قرار گیرد،

همین متقابل بودن این حقوق است. متأسفانه دانش‌آموزان ممکن است فقط به حقوق خود فکر کنند و انتظار داشته باشند والدین نیز حقوق آنها را در نظر بگیرند، بدون آنکه تکلیفی بر این حقوق مترتب باشد و یا اینکه توجه نکنند که والدین نیز حقوقی دارند که به اندازه حقوق آنها اهمیت دارد. در تدریس این بخش از کتاب، ضروری است از یک کارشناس خبره روان‌شناسی خانواده کمک بگیرید و وی را به کلاس درس دعوت کنید. همچنین انجام فعالیت ۲ به کار بیندیم یعنی برگزاری جلسه‌ای با حضور اولیا و دانش‌آموزان داوطلب و کارشناس خبره یا مددکار اجتماعی در زمینه راهکارهای مربوط به مقابله و رفع ناسازگاری‌های والدین و فرزندان در مدرسه را حتماً مدنظر قرار دهید.

در این بخش از دانش‌آموزان بخواهید صدقانه کاربرگه شماره ۱۵ سازگاری والدین و فرزندان را کامل کنند. این کاربرگه طوری طراحی شده که دانش‌آموزان با نوشتن انتظارات خودشان از والدین و انتظارات والدین از آنها، متوجه حقوق و تکالیف خود می‌شوند. به‌ویژه در قسمت ب، باید انتظارات والدین از خودشان را با پدر و مادر کنترل کنند و اگر نکته‌ای از قلم افتاده است، اضافه کنند.

این کاربرگه، همچنین اثر دیگری دارد و آن اینکه باب گفت‌وگوی والدین و فرزند را درباره انتظارات متقابل، باز می‌کند. از دانش‌آموزان بخواهید حتماً در هنگام پر کردن این کاربرگه، گفت‌وگویی با والدین داشته باشند و انتظارات خود از والدین را هم برای آنها بخوانند.

■ در بخش آموزش و تدریس مدیریت مشکلات و حوادث در خانه، از متن کتاب کمک بگیرید. از دانش‌آموزان بخواهید این بخش را خودشان در خارج از کلاس مطالعه کنند. همچنین فعالیت ۶ را در منزل انجام دهند و با فکر کردن یا پرس‌وجو، موقعیت‌های مشابهی را بیابند و درباره آن، یک صفحه بنویسند. در جلسه بعد از دانش‌آموزان بخواهید پاسخ‌های خود را به کلاس ارائه کنند و همچنین درباره حداقل یکی از موقعیت‌های سه‌گانه صفحات ۱۳۸ و ۱۳۹، اظهار نظر کنند.

در فرایند یادگیری و مطالعه این بخش، دانش‌آموزان باید بی‌ببرند که اولاً هر خانواده‌ای ممکن است با مشکلات و حوادثی روبه‌رو شوند و ثانیاً چنانچه در خانواده خود یا نزدیکان نیز به موضوعات و مشکلات مشابه برخورد کرده‌اند، آن را بپذیرند و قبول کنند که باید در هنگام مواجهه با حوادث، به دنبال یافتن راه حل و برخورد منطقی و صحیح باشند.

به پایان ببرید

مفاهیم اصلی درس که عمدتاً مبتنی بر بحث و گفت‌وگوهای کلاسی بوده است را جمع‌بندی و مرور و خلاصه کنید. سپس از دانش‌آموزان بخواهید یکی از دو فعالیت ۱ یا ۳ به کار بیندیم صفحه ۱۴۰ را انتخاب کنند و آن را انجام دهند و گزارشی از اجرای آن به کلاس ارائه نمایند.

اصل دهم قانون اساسی که در صفحه ۱۵۱ کتاب درباره خانواده تدوین شده است را روی تخته بنویسید. اکنون که دانش‌آموزان به قدر کافی با موضوع خانواده و نقش آن در زندگی افراد و جامعه آشنا و درگیر شده‌اند، باید بتوانند به این پرسش پاسخ دهند که چرا چنین اصلی در قانون اساسی کشور قرار داده شده است. بهترین پاسخ‌ها را تأیید و تشویق کنید.

محورهای عمده ارزشیابی

با توجه به محوریت عمده بحث و گفت‌وگوی کلاسی، مشارکت، اظهارنظر و استدلال و همچنین تکمیل کاربرگ‌ها و فعالیت‌های به کار ببندیم و ارائه گزارش آنها در کلاس، این دو بخش بیشترین وزن ارزشیابی را به خود اختصاص می‌دهند که از طریق طراحی سیاهه‌های ارزیابی و مشاهده رفتار در این دو بخش قابل سنجش است. طراحی آزمون‌های شفاهی و کتبی و عملکردی نیز مطابق با انتظارات اصلی یادگیری از ابزارهای دیگر سنجش این درس است.

■ در صورتی که در فرایند آموزش این درس، متوجه شدید که برخی از دانش‌آموزان در خانواده‌هایی به شدت ناسازگار زندگی می‌کنند و مشکلات خانوادگی حادی در این زمینه دارند، با کمک گرفتن از مسئولین مدرسه، آنها را به مشاوران ذی‌صلاح ارجاع دهید و در صورت امکان، جلسه‌ای با خانواده دانش‌آموز بگذارید و به او کمک کنید.

■ در برخی از بخش‌ها، فرصت و نقد آنچه که در عرف و باورهای جامعه متداول است و عادی تلقی می‌شود اما صحیح نیست، فراهم آورید. برای مثال برخی معیارهای همسرگزینی، همفکری نکردن والدین با یکدیگر یا والدین و فرزندان و یا سکوت کردن در مورد مسائل و مشکلاتی که در خانواده پیش می‌آید، کمک نکردن و در اولویت قرار ندادن خویشاوند نیازمند، پنهان کردن یا خجالت کشیدن از داشتن فرزند یا خواهر و برادر دچار معلولیت و نظایر آن.

■ در روند بحث و گفت‌وگوی کلاسی و تکمیل کاربرگه به رعایت حریم خصوصی دانش‌آموزان توجه کنید و آنها را بدون تمایل شخصی، وادار به بیان موضوعات خصوصی خانوادگی نکنید. با این حال برای کمک به دانش‌آموزان دچار مشکل، راهکارهایی بیندیشید. برای مثال، جعبه‌ای مقوایی درست کنید و به کلاس ببرید و بخواهید دانش‌آموزان بدون نوشتن نام و نام خانوادگی و معرفی خود، مشکلات خود را در زمینه ناسازگاری والدین و فرزندان بنویسند و در جعبه بیندازند. سپس آنها را مطالعه کنید و در گفت‌وگوها یا دعوت از کارشناس خبره به کلاس یا در جمع اولیا، آن موارد را محور قرار دهید.

■ یکی از مسائلی که جامعه با آن مواجه است، عدم توجه کافی به حقوق افراد دچار معلولیت است. متأسفانه شرایط نامساعد زندگی این افراد و محدودیت‌های جسمی و ذهنی‌شان، باعث می‌شود که در خانواده، مدرسه، گروه همسالان، دانشگاه و بعدها در جامعه، حقوق آنها نادیده گرفته شود و یا از داشتن ارتباط انسانی مؤثر یا لازم، محروم شوند.

یکی از علل این پدیده، آموزش ندیدن افراد سالم و عادی در برخورد با افراد دچار معلولیت است. در این درس، پذیرش، تعامل مناسب و رعایت شرایط خواهر یا برادر دچار معلولیت در خانواده یا در کلاس و مدرسه باید به بچه‌ها تفهیم شود. بنابراین، انتظار می‌رود که روی آموزش این بخش، تأمل بیشتری صورت گیرد.

■ نرخ‌های باروری :

در مطالعه باروری، مهم‌ترین شاخص، نرخ باروری است.

نرخ باروری عمومی : از راه تقسیم موالید زنده متولد شده، یکسال به عموم زنان واقع در سن باروری (سنین ۱۵-۴۹) در میانه همان سال، به دست می‌آید.

$$GFR = BIF (15-49) \times 1000$$

نرخ باروری عمومی نشان می‌دهد که در مقابل تعداد معینی (معمولاً ۱۰۰۰ نفر) از زنان واقع در سن باروری، در یکسال چند کودک متولد می‌شود.

نرخ باروری کلی : تعداد فرزندان است که یک زن به طور متوسط در دوران باروری خود به دنیا می‌آورد. این شاخص نیز به ازای هر هزار نفر از زنان، محاسبه می‌شود.

جمعیت‌شناسان، کاهش نرخ باروری، انجام نشدن تجدید نسل، بروز پدیده سالمندی و پیر شدن هرم سنی جمعیت کشور ایران در آینده را هشدار داده‌اند.

رشد جمعیتی کشور در حال حاضر، ۱/۳ درصد است. این میزان رشد در سال به این مفهوم است که یک زن از نظر باروری نمی‌تواند به جای خودش یک دختر بیاورد.

معرفی منابع برای مطالعه بیشتر معلّمان

- ۱ نگاهی به حقوق فرزندان از دیدگاه اسلام، محی‌الدین بهرام محمدیان، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۸۵.
- ۲ خانواده متعادل و خانواده نامتعادل: حقوق، وظایف و نحوه رفتار همسران با یکدیگر، احمد صافی، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۸۵.
- ۳ خانواده از دیدگاه امام امیرالمؤمنین علی علیه السلام، علی قائمی امینی، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۸۵.
- ۴ نحوه رفتار والدین با فرزندان، یدالله جهانگرد، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۸۶.
- ۵ حقوق متقابل والدین و فرزندان، سیدحسین اسعدی، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۸۵.
- ۶ رفتار والدین با فرزندان، محمدعلی سادات، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۸۴.
- ۷ حقوق مدنی خانواده، ناصر کاتوزیان، انتشارات بهمن برنا، ۱۳۷۸.
- ۸ اخلاق خانواده، محمدرضا شرفی، حسن ملکی، شهلا کاظمی پور و دیگران، دفتر نشر معارف، ۱۳۹۱.
- ۹ حقوق خانواده در اسلام، حسین حقانی زنجانی، دارالتبلیغ اسلامی، بی تا؛ امیرکبیر، ۱۳۷۰.
- ۱۰ خانواده متعادل، آناتومی خانواده، محمدرضا شرفی، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۹۳.
- ۱۱ اسلام و جامعه‌شناسی خانواده، محمدعزیز بختیاری، حسین بستان‌نجفی و سیدحسین شرف‌الدینی، انتشارات پژوهشکده حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۰.
- ۱۲ قوانین و مقررات مربوط به خانواده، زن در قانون اساسی، جهانگیر منصور، نشر دوران، ۱۳۸۴.
- ۱۳ سه گفتار درباره راهنمایی و تربیت فرزندان، شکوه نوایی نژاد، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۸۵.
- ۱۴ پایگاه اینترنتی انجمن مرکزی اولیا و مربیان وزارت آموزش و پرورش: <http://payvand.medu.ir>
- ۱۵ ماهنامه پیوند، ماهنامه آموزشی - تربیتی برای اولیا و مربیان.

نهاد حکومت

درس
بیست و یکم

انتظارات یادگیری

- انتظار می‌رود دانش‌آموزان با یادگیری این درس بتوانند :
- درباره‌ی نیاز جوامع به حکومت، استدلال کنند (چند دلیل بیاورند).
 - برخی از مهم‌ترین وظایف حکومت‌ها را فهرست کنند.
 - دیدگاه اسلام درباره‌ی ماهیت حکومت و ویژگی‌های حاکمان را تبیین کنند.
 - ارکان حکومت جمهوری اسلامی ایران را نام ببرند و در قالب چارتی ترسیم نمایند.
 - مهم‌ترین وظایف و اختیارات رهبری در نظام جمهوری اسلامی ایران را بیان کنند.
 - به‌طور گروهی، نامه‌ای به نمایندگان شورای شهر یا روستای محل زندگی خود بنویسند و یکی از مسائل و مشکلات منطقه‌ی خود را مطرح نمایند و برای حل آن پیشنهادی ارائه کنند.

مواد و وسایل مورد نیاز

کتاب درسی، چند نسخه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تصاویری از نهادهای مختلف حکومت مانند رهبری، قوای سه‌گانه، دعوت از یکی از اعضای شورای شهر یا روستای محل سکونت دانش‌آموزان به کلاس (در شهرهای بزرگ یکی از اعضای شورایی‌ها)

آماده کنید

همان‌طور که می‌دانید دانش‌آموزان در پایه‌های هفتم و هشتم با کار قوای مقننه، قضائیه و مجریه، آشنا شدند و پیش‌دانسته‌هایی در این زمینه دارند. به منظور مرور و جمع‌بندی این پیش‌دانسته‌ها، عبارت زیر را روی تابلو بنویسید:

«حکومت کشور ما، جمهوری اسلامی ایران است که به وسیله سه قوه مقننه، قضائیه و مجریه، زیر نظر مقام رهبری اداره می‌شود».

سپس از پیش‌دانسته‌ها سؤال کنید و از دانش‌آموزان بخواهید درباره کار و وظایف این سه قوه توضیح دهند تا مطالب مرور شود.

سپس از دانش‌آموزان سؤال کنید اگر این سه قوه در جامعه نبودند، چه وضعیتی پیش می‌آمد؟ آنها را به درس تاریخ و سلسله‌ها و حکومت‌هایی که تا به حال مطالعه کرده‌اند، ارجاع دهید و بپرسید به نظر شما چرا در جوامع، نهاد حکومت شکل گرفته است؟ آنگاه مطالب بیان شده را جمع‌بندی نمایید و در تکمیل آنها، نظریه‌هایی را که در باب پیدایش حکومت و ضرورت آن وجود دارد، توضیح دهید.

آموزش دهید

به انواع حکومت‌ها در طی زمان و در جهان امروز اشاره کنید. سپس از دانش‌آموزان بخواهید فهرست برخی از مهم‌ترین وظایف حکومت‌ها را در صفحه ۱۴۲ مطالعه نمایند و فعالیت (۱) این صفحه را با همفکری یکدیگر پاسخ دهند.

پاسخ فعالیت ۱

وضع قوانین و مقررات (قوه مقننه)، اجرای قوانین (قوه مجریه)، برقراری نظم و امنیت (قوای مجریه و قضائیه)، رسیدگی به اختلافات و شکایات (قوه قضائیه)، تعلیم و تربیت (قوه مجریه)، حفظ میراث فرهنگی، سیاست‌گذاری فرهنگی، عمران و آبادانی، ایجاد وسایل و امکانات لازم و... (قوه مجریه)، ایجاد هماهنگی بین فعالیت‌ها... (مقام رهبری در کشور ایران)، دفاع از کشور و حفظ تمامیت ارضی (زیر نظر مقام رهبری)، حمایت از گروه‌های خاص (قوای مجریه و مقننه).

■ در مرحله بعد با توجه به پیش‌دانسته‌های دانش‌آموزان درباره ویژگی‌های حکومت امام علی علیه السلام

در پایه هشتم و پرشش و پاسخ در این موضوع، دیدگاه اسلام را در باب حکومت توضیح دهید.

■ چند نسخه قانون اساسی را که به کلاس برده‌اید در بین دانش‌آموزان، توزیع کنید. شما می‌توانید فایل قانون اساسی را که در پایگاه اینترنتی گروه مطالعات اجتماعی دفتر تألیف کتاب‌های درسی بارگذاری شده است، دانلود کنید و از آن پرینت (نسخه چاپی) بگیرید و در کلاس توزیع کنید. دانش‌آموزان را به اصول اول، دوم و پنجاه و ششم ارجاع دهید تا نوع حکومت را در کشور مطالعه کنند. همان‌طور که از قانون اساسی کشور استنباط می‌شود مبنای الهی بودن حکومت، مبتنی بودن قوانین بر احکام الهی است و مبنای مردمی آن در حق تعیین سرنوشت و حق حاکمیت مردم نیز که در اصل ششم قانون اساسی مورد تأکید قرار گرفته است، منجر به اداره کشور متکی بر آرای مردم است. چارت قوای حاکم بر کشور را بر روی مقوا یا تابلو، مانند الگوی رسم شده در صفحه ۱۴۵ کتاب، ترسیم کنید و از دانش‌آموزان بخواهید مطابق با اصول پنجاه و پنجم و پنجاه و هفتم قانون اساسی، چارت مذکور را تفسیر نمایند.

از دانش‌آموزان بخواهید به اصول ۱۰۹ و ۱۱۰ مراجعه کنند و در آنها، شرایط و صفات رهبر جمهوری اسلامی و همچنین وظایف و اختیارات رهبر را مطالعه و بیان کنند و به فعالیت شماره ۴ صفحه ۱۴۷ پاسخ دهند. در پاسخ شماره ۴، بخش اول بر دو ویژگی اسلامیت و جمهوریت، تأکید کنید. ویژگی‌های رهبر را نیز با استفاده از متن کتاب و قانون اساسی توضیح دهید.

■ در مرحله بعد، لازم است بحث شوراهای اسلامی شهر و روستا را مطرح کنید. بهتر است از قبل، اطلاعاتی درباره شورای شهر و روستای محل زندگی خودتان فراهم کنید. شما می‌توانید از دانش‌آموزان بخواهید قبل از این جلسه، از طریق خانواده و اقوام در این زمینه پرس‌وجو کنند و پاسخ‌ها را در کلاس بیان کنند. برای مثال، پاسخ به این پرسش‌ها که نمایندگان شهر یا روستا در شورا چه کسانی هستند؟ آخرین انتخابات چه زمانی بوده است؟ انتخابات بعدی چه موقع خواهد بود؟

پس از ارائه پاسخ‌های دانش‌آموزان، نتیجه‌گیری کنید که با توجه به جمهوریت نظام و اتکا به آرای عمومی و مشارکت مردم در کشور، وجود نهادهایی چون مجلس خبرگان، مجلس شورای اسلامی و شوراهای شهر و روستا در قانون پیش‌بینی شده‌اند.

بهتر است در این بخش، نماینده یا یکی از دست‌اندرکاران شوراهای اسلامی شهر یا روستا را به کلاس دعوت کنید. قبل از آن، از دانش‌آموزان بخواهید با همفکری یکدیگر پرسش‌های خود را از فرد، روی یک کاغذ بنویسند و در زمان حضور او در کلاس مطرح کنند. از نماینده بخواهید در مورد نحوه انتخاب، شرایط و وظایف اعضای شورا، توضیح دهند. در این بخش می‌توانید برای درک بهتر مفهوم، به شورای دانش‌آموزی مدرسه نیز اشاره کنید.

به پایان ببرید

مهم‌ترین مطالب درس شامل نیاز به حکومت، وظایف عمده حکومت‌ها و ویژگی‌ها و ارکان حکومت جمهوری اسلامی، به‌ویژه رهبری و ولی فقیه و همچنین شوراها و اسلامی شهر و روستا را در کلاس مرور و جمع‌بندی کنید.

به‌عنوان تکلیف خارج از کلاس، دانش‌آموزان را به دو گروه تقسیم کنید و از آنها بخواهید به طور داوطلبانه، یک گروه فعالیت شماره ۵ صفحه ۱۴۷ یعنی جمع‌آوری و نمایش گزیده سخنان مقام معظم رهبری را در باب وظایف کارگزاران حکومتی به صورت روزنامه دیواری به انجام رسانند و گروه دیگر فعالیت شماره ۲ به کار بندیم صفحه ۱۵۴ را یعنی نوشتن نامه به یک نماینده مجلس شورای اسلامی شهر یا روستا شامل طرح مسئله درباره مشکلات منطقه و پیشنهاد و راه‌حل را انجام دهند.

در جلسه بعد، حتماً فرصت ارائه این دو کار توسط دانش‌آموزان را در کلاس فراهم کنید. روزنامه دیواری را در راهرو و مدرسه نیز به نمایش بگذارید و نامه دانش‌آموزان به نماینده را پس از خواندن در کلاس، توسط مدرسه برای شورا ارسال نمایید.

محورهای عمده ارزشیابی

انجام فعالیت ۲ صفحه ۱۵۴ و فعالیت ۵ صفحه ۱۴۷ و ارائه آنها در کلاس، بیان مهم‌ترین وظایف حکومت‌ها، ارکان حکومت در ایران، وظایف و اختیارات رهبری، شرایط رهبر، دیدگاه اسلام در باب حکومت و انجام فعالیت‌ها، بحث و گفت‌وگو و مراجعه به قانون اساسی و پاسخ به پرسش‌ها از اهم محورهای ارزشیابی است که از طریق سیاهه‌های ارزیابی فعالیت‌ها و مشاهده رفتار و آزمون‌های عملکردی، شفاهی و کتبی، قابل سنجش است.

■ بهتر است در هنگام تدریس این درس، حتماً دانش‌آموزان را به مطالعه و استخراج اصول قانون اساسی در باب موضوعات مطرح شده، وادار کنید تا دانش‌آموزان بتوانند بررسی شواهد و مدارک را نیز بیاموزند، اما آنها را وادار به حفظ اصول قانون اساسی نکنید. مطالعه و فهم و استنباط این اصول، کافی است.

■ منشأ حاکمیت از دیدگاه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، دارای دو پایه الهی و مردمی است و به همین دلیل به آن، مردم‌سالاری دینی می‌گوییم. مردم‌سالاری دینی بر این مبنا استوار است که مردم در به جریان افتادن قدرت و توزیع آن، مشارکت دارند، اما کشور باید با اصول و قوانین اسلام اداره شود و زمامداران نیز باید در اجرای دستورات اسلام، مؤمن و متعهد باشند.

حقوق و تکالیف شهروندی

انتظارات یادگیری

انتظار می‌رود دانش‌آموزان با یادگیری این درس بتوانند :

- مفهوم شهروند را توضیح دهند.
- با مراجعه به قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، برخی حقوق شهروندی را استخراج کنند و نام ببرند.
- حق برخورداری از عدالت قضایی، رفاه و تأمین اجتماعی، مشارکت سیاسی و حقوق فرهنگی را با ذکر مثال و مصداق، توضیح دهند.
- مهم‌ترین تکالیف و تعهدات شهروندی را نام ببرند و توضیح دهند.
- برخی حقوق شهروندی که در قانون اساسی جمهوری اسلامی به رسمیت شناخته شده را با حقوق مردم و شهروندان در دوره قاجاریه مقایسه کنند.
- حقوق و تکالیف شهروندی را در ارتباط و نسبت با یکدیگر، در جدولی مرتب کنند و رابطه متقابل آنها را تجزیه و تحلیل کنند.
- یکی از حقوق شهروندی و تکالیف مترتب بر آن را انتخاب نمایند و در قالب یک سبک هنری (برای مثال پوستر، چارت، نقاشی، داستان و ...) نمایش دهند.

مواد و وسایل مورد نیاز

کتاب درسی، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، کار برگه شماره (۱۶)، تصاویری که حقوق و تکالیف شهروندی را نشان می‌دهد (چند نمونه برگه‌های پرداخت عوارض و مالیات)

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

همان‌طور که می‌دانید دانش‌آموزان در پایه هفتم از طریق دو درس «من حق دارم» و «من مسئول هستم»، با برخی حقوق و تکالیف خود آشنا شده‌اند، لذا در این زمینه پیش‌دانسته‌هایی دارند. از دانش‌آموزان بخواهید با یادآوری آن درس، برخی حقوق را در خانه، مدرسه، محیط زندگی و همچنین تکالیفی که نسبت به خود، دیگران، محیط زندگی و خداوند تبارک و تعالی دارند، بیان کنند. از دانش‌آموزان بخواهید به طور گروهی «حقوق و تکالیف» خود در مدرسه را به عنوان یک دانش‌آموز فهرست کنند و در کلاس بخوانند.

نتیجه‌گیری کنید همان‌طور که در مدرسه به عنوان یک جامعه کوچک، هر یک از ما حقوق و تکالیفی داریم، به عنوان یک ایرانی و به دلیل متعلق بودن به کشور ایران نیز حقوق و تکالیفی داریم و این موضوع درس امروز است.

آموزش دهید

تعدادی قانون اساسی را همانند جلسه قبل در بین گروه‌های دانش‌آموزان توزیع کنید.

واژه «شهروند» را بر روی تابلو بنویسید و معنا و مفهوم آن را توضیح دهید.

(شایان ذکر است واژه شهروند و حقوق شهروندی یک مفهوم متکثر و چندوجهی است و بار معنایی و تعریف گسترده‌ای دارد که از دیدگاه صاحب‌نظران مختلف، به اشکال مختلف تبیین و تشریح شده‌اند و ما در این بخش با توجه به سطح مخاطبان، به شهروند به عنوان اتباع یک کشور و رابطه متقابل مردم و حکومت مبتنی بر قوانین آن کشور، تأکید می‌کنیم).

توضیح دهید که شهروند فقط به ساکن شهر گفته نمی‌شود. شهروندی موقعیتی ناظر بر رابطه عضویت یک فرد در جامعه و بر یک فرد فعال و واجد شرایط برای مشارکت به اشکال گوناگون در اداره جامعه ناظر است.

فعالیت ۱

بخش‌های الف و ب را در کلاس اجرا کنید.

به این منظور لازم است ابتدا عناوین حقوق شهروندی را که در صفحات ۱۴۸ تا ۱۵۰ کتاب مطرح گردیده است، روی تابلو بنویسید. سپس از دانش‌آموزان بخواهید اصل مربوطه را ابتدا با توجه به قانون اساسی و در صورتی که قانون اساسی در دسترس نبود از طریق مراجعه به گزیده آن در صفحه ۱۵۳ (و یا تطابق با هر دو) مطالعه کنند.

برای مثال :

- حق برخورداری از عدالت قانونی : اصل ۲۰؛
- حق برخورداری از عدالت قضایی : اصول ۳۲، ۳۴، ۳۵ و ۳۸؛
- حق برخورداری از رفاه و تأمین اجتماعی : اصول ۲۸، ۲۹ و ۳۱؛
- حق مشارکت سیاسی : اصول ۶ و ۷؛
- حقوق فرهنگی : اصول ۱۰ و ۱۵.

با استخراج و مطالعه و خواندن هر اصل، از طریق گفت‌وگو، درک و فهم آن اصل را برای دانش‌آموزان میسر سازید. در این زمینه می‌توانید تصاویر مشابه تصاویر کتاب را نیز نمایش دهید.

نکته مهم اینجا است که دانش‌آموزان ضمن آشنایی با مهم‌ترین حقوق شهروندی از این طریق، هم مراجعه به منبع (یعنی قانون اساسی) و استخراج موضوع از آن منبع را می‌آموزند و هم با مهم‌ترین قانون کشور، آشنا می‌شوند.

اصل ۲۰— همهٔ افراد ملت اعم از زن و مرد، یکسان در حمایت قانون قرار دارند و از همهٔ حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با رعایت موازین اسلام برخوردارند.

اصل ۷— طبق دستور قرآن کریم «و امرهم شوری بینهم» و «وشاورهم فی الامر»، شوراها، مجلس شورای اسلامی، شوراهای استان، شهر، محل، بخش، روستا و نظایر اینها از ارکان تصمیم‌گیری و ادارهٔ امور کشورند. موارد طرز تشکیل و حدود و اختیارات و وظایف شوراها را این قانون و قوانین ناشی از آن، معین می‌کند.

البته در هریک از موارد گفته شده، اصول مرتبط دیگری غیر از آنچه در صفحهٔ ۱۵۳ کتاب درج گردیده است، در قانون اساسی وجود دارد. برای مثال، علنی بودن محاکمات (اصل ۱۶۵)، حق داشتن وکیل (اصل ۳۵)، حق انتخاب شغل (اصول ۲۷ و ۴۳)، حق مالکیت (اصل ۴۷)، تأمین اجتماعی (اصول ۲۱ و ۲۹) و... .

■ در مرحلهٔ بعد، همان‌طور که دانش‌آموزان در قبال حقوق خود در مدرسه، تکالیف خود را نیز در جدول مربوطه فهرست کرده بودند، دانش‌آموزان را به این مطلب سوق دهید که در قبال حقوق شهروندی که از آن صحبت شد، شهروندان نیز تکالیفی به عهده دارند.

این‌بار نیز عناوین تکالیف شهروندی را بر روی تابلو بنویسید. سپس در مورد هریک، از طریق پرسش و پاسخ و گفت‌وگو از دانش‌آموزان بخواهید با ذکر مصادیق و مثال‌ها، لزوم رعایت این تکالیف را بیان نمایند. در این بخش نیز می‌توانید تصاویری با هر تکلیف، نمایش دهید. در بخش مالیات و عوارض می‌توانید برای مثال، برگهٔ پرداخت مبلغ عبور از یزرگراه یا برگهٔ عوارض نوسازی شهرداری که همه‌ساله بابت منزل مسکونی به شهرداری پرداخت می‌شود و همچنین برگهٔ نشان‌دهندهٔ کسر مالیات در یک فیش حقوقی

یا پرداخت مالیات بابت مغازه و امثالهم را سر کلاس ببرید و به دانش‌آموزان نشان دهید.

به پایان ببرید

با مرور و جمع‌بندی و فهرست نمودن مهم‌ترین حقوق و تکالیف شهروندی، از دانش‌آموزان بخواهید کاربرگه شماره ۱۶ را در کلاس کامل کنند. انجام این کاربرگه موجب تعمیق آموخته‌های آنها در این زمینه می‌شود.

کاربرگه شماره ۱۶

(شهر و ندان/ ملت)	(حکومت/ دولت)
■ وظیفه دارند مالیات بپردازند.■ با انجام خدمت سربازی و با عضویت در نهادهایی چون بسیج، آمادگی خود را برای دفاع از کشور تقویت کنند.■ حق دارند در امور سیاسی کشور و انتخاب مسئولان توانمند و شایسته، مشارکت کنند.■ به قوانین احترام بگذارند و در رعایت آنها تلاش کنند.■ از تأمین اجتماعی برخوردار شوند.	■ آموزش و پرورش رایگان را برای همه فراهم سازد.■ امنیت را برقرار کند و از سرزمین‌ها و مرزهای کشور دفاع کند.■ بر عملکرد مسئولان کشور نظارت دقیق داشته باشد تا کار خود را به درستی انجام دهند و شرایط را برای مشارکت مردم در به دست گرفتن مسئولیت‌ها و انتخاب افراد واجد صلاحیت، فراهم کند.■ قوانین مناسب و عادلانه‌ای تدوین و تصویب کند.■ بیمه‌های درمانی و اجتماعی و بازنشستگی را برای همه افراد جامعه به وجود بیاورد.

به عنوان تکلیف خارج از کلاس از دانش‌آموزان بخواهید به طور گروهی و داوطلبانه فعالیت شماره ۲ صفحه ۱۵۲ کتاب و یا فعالیت شماره ۱ به کار ببندید صفحه ۱۵۴ را انجام دهند. در جلسه آینده، فرصتی برای ارائه مطالب به دانش‌آموزان بدهید. ارائه فعالیت شماره ۲ بیشتر ناظر به اظهار نظر، مقایسه و جلب مشارکت بچه‌های کلاس در گفت‌وگو خواهد بود. ارائه فعالیت ۲ به صورت پوستر است که طراحان آن باید فرایند کار و پیام پوستری را که طراحی کرده‌اند، برای کلاس تشریح نمایند. پوسترها را در راهروی مدرسه نصب کنید و در معرض نمایش عموم دانش‌آموزان قرار دهید.

محورهای عمده ارزشیابی

بیان مفهوم شهروند، استخراج برخی حقوق شهروندی از قانون اساسی جمهوری اسلامی و توضیح آنها، بیان تکالیف شهروندی با ذکر مثال و مصداق و تجزیه و تحلیل رابطه متقابل حقوق و تکالیف شهروندی و نمایش حداقل یک حق و تکلیف شهروندی و رابطه آنها در قالب یک اثر هنری، از محورهای عمده ارزشیابی این درس است که عمدتاً از طریق ارزشیابی مستمر و تهیه سیاهه ارزشیابی فعالیت‌های کلاسی و مشاهده رفتار و آزمون‌های عملکردی و شفاهی و کتبی قابل سنجش است.

■ یکی از تکالیفی که شهروندان لازم است بر آن متعهد باشند، پرداختن مالیات است. متأسفانه در کشور ما این فرهنگ به دلایل گوناگون، ضعیف است. ضرورت پرداختن مالیات را به‌عنوان یکی از منابع درآمد دولت‌ها برای اداره امور کشور، تبیین نمایید و در خلال این درس بر آن تأکید کنید.

■ شهروند

واژه شهروند از شهر (City) ریشه می‌گیرد و «City» نیز تقریباً معادل واژه Police در زبان و فرهنگ یونانی بوده است. لذا شهر، تنها مجتمعی از ساکنان یک منطقه معین یا شهر نیست و مفهوم واحد سیاسی مستقلی از آن‌افاده می‌شود. به همین دلیل است که شهروند، فقط به ساکن شهر گفته نمی‌شود، بلکه معنایی فراتر از آن دارد و سازماندهی و تنظیم قواعد زندگی در شهر و قانون حاکم بر آن را نیز شامل می‌شده است. واژه شهروندی (Citizenship) در قرن هفدهم، وارد ادبیات حقوقی و سیاسی شد. مبارزه اجتماعی مردم اروپا به‌ویژه شهرنشینان، علیه قوانین و سنت‌های نظام فئودالیسم و زمین‌داری و توجه به کسب حقوق و رفع تبعیض، موجب تولد این اصطلاح گردیده است.

در ایران تا قبل از مشروطیت به جای این واژه، از کلمه «رعیت» استفاده می‌شد و در سلسله‌مراتب نظام اجتماعی، مردم به عنوان رعیت پادشاه و تابع و فرمان‌بردار او تلقی می‌شدند. در فرهنگ فارسی امروز، این تعریف ارائه شده است: «کسی که اهل یک شهر یا کشور باشد و از حقوق متعلق به آن برخوردار باشد».

برخی معتقدند مفهوم شهروندی به معنای مدرن آن، ریشه در انقلاب کبیر فرانسه دارد.

شهروند مرکب از دو کلمه «شهر» به معنای جامعه انسانی و «وند» به معنای عضو وابسته به این جامعه است. مفهوم شهروند از لحاظ دیرینگی به یونان باستان، نسبت داده می‌شود و این مفهوم به کسانی که در دولت‌شهر یا «پلیس» ساکن‌اند و دارای حقوق سیاسی هستند، اطلاق می‌شود. هرچند صرف ساکن بودن، کافی نیست و برای بهره‌مندی از این امتیاز، فرد باید فضایی را کسب کرده باشد.

حقوق شهروندی، حقوقی است که به وسیله قانون برای همه مردم مشروع شناخته شده است و این حقوق عبارت است از مجموعه‌ای از حقوق و امتیازاتی که در نظام حقوقی یک کشور به شهروندان آن با لحاظ کردن دو اصل کرامت انسانی و منع تبعیض، در جهت فراهم‌سازی زمینه رشد شخصیت فردی و اجتماعی آنها، تعلق می‌گیرد.

برخی معتقدند حقوق شهروندی شامل دو بخش است: حقوق خصوصی (حقوقی که تک‌تک شهروندان نسبت به یکدیگر دارند) و حقوق عمومی (حقوقی که باید توسط دولت و حکومت نسبت به افراد رعایت گردد).

از نظر برخی، محور تمرکز حقوق شهروندی تبعیت از حکومت است و شهروند به کسی اطلاق می‌شود که تحت‌الحمايه حکومتی باشد. واژه شهروند به معنای امروزی، معمولاً با واژه دولت مطرح شده است و ظهور آن مصادف با پیدایش دولت‌های ملی است.

یک شهروند، یک عضو رسمی یک جامعه است و از این دیدگاه، حقوق و مسئولیت‌هایی برای این عضو به وجود می‌آورد که در قانون آن جامعه، پیش‌بینی و تدوین شده است. مصادیق حقوق مدنی، حقوق سیاسی و حقوق اجتماعی، گستره وسیعی از حوزه‌های مختلف زندگی فردی و اجتماعی شهروندان را دربرمی‌گیرد.

در منابع مختلف، تقسیم‌بندی‌های مختلفی از حقوق شهروندی ارائه شده است.

معرفی منابع برای مطالعه بیشتر معلمان

- ۱ ولایت فقیه: حکومت اسلامی، سیدروح‌الله خمینی (ره)، ناشر مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، (قابل دریافت فایل الکترونیکی) ۱۳۷۴.
- ۲ ولایت فقیه (ولایت فقهت و عدالت)، آیت‌الله جوادی آملی، ناشر مرکز نشر اسراء، قم (قابل دریافت فایل الکترونیکی) ۱۳۸۸.
- ۳ نگاهی گذرا به نظریه ولایت فقیه، آیت‌الله محمدتقی مصباح‌یزدی، تدوین و نگارش محمدمهدی نادری قمی، ناشر مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (قدس سره)، ۱۳۹۱.
- ۴ منشور حقوق شهروندی، سیدروح‌الله خمینی (ره)، ناشر معاونت حقوقی ریاست جمهوری، آذر ۱۳۹۲.
- ۵ تربیت شهروندی، مهین برخوردار و عبدالرسول جمشیدیان، انتشارات جهاد دانشگاهی اصفهان، ۱۳۸۷.
- ۶ مبانی حقوق شهروندی در نهج‌البلاغه، احمد اسلامی و محسن نیازی، نشر سخنوران، ۱۳۸۹.

شبکه مفهومی فصل دوازدهم

بهره‌وری

مفاهیم کلیدی	حوزه‌های موضوعی
معنا و مفهوم بهره‌وری، مصادیق بهره‌وری در زندگی فردی و خانوادگی، بهره‌وری در تولید و توزیع و مصرف، کارآفرینی و بهره‌وری	منابع و فعالیت‌های اقتصادی
مسئولیت مادر بالا بردن بهره‌وری و اقتصاد مقاومتی	نظام اجتماعی
معرفی سازمان ملی بهره‌وری، سازمان ملی استاندارد، نقش استاندارد در بهره‌وری	
آموزه‌های دینی-فرهنگی درباره بهره‌وری، فرهنگ بهره‌وری	فرهنگ و هویت
مفهوم بهره‌وری سبز و حفاظت از محیط زیست	فضا و مکان
احساس مسئولیت درباره مصرف بهینه منابع و بالا بردن کارایی و برهیز از اتلاف منابع و سرمایه‌ها	ارزش‌ها و اخلاق
	مهارت‌های کاوشگری
	بررسی و کاوش، برقراری ارتباط، خلاقیت، مشارکت و واکنش شخصی و اظهار نظر

بهره‌وری چیست؟

انتظارات یادگیری

انتظار می‌رود دانش‌آموزان با یادگیری این درس بتوانند :

- مصادیقی از بهره‌وری در زندگی فردی و اجتماعی و همچنین در خانه، مدرسه و محله، بیان کنند.
- مفهوم بهره‌وری را تعریف کنند و توضیح دهند.
- عوامل مؤثر در بهره‌وری را از متون دینی اسلامی استخراج و بیان کنند.
- چند نمونه از هنجارهایی که از بهره‌وری جلوگیری می‌کند را مثال بزنند و تحلیل کنند.
- در موقعیت‌های فرضی ارائه شده، برای بالا رفتن بهره‌وری در یک موضوع، پیشنهاداتی بدهند.
- مهم‌ترین راهکارهای افزایش بهره‌وری در زندگی فردی و خانوادگی را فهرست نمایند و تشریح کنند.

مواد و وسایل مورد نیاز

کتاب درسی، کاربرگه شماره ۱۷، تصاویر یا فیلم‌های کوتاه از بهره‌وری و عدم بهره‌وری در محیط زندگی خانه، مدرسه، محله و...، زندگی‌نامه و شرح حال چند کارآفرین.

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

شروع درس در کتاب یعنی مثال و موقعیت‌هایی که ارائه شده است، برای ایجاد انگیزه و جلب توجه دانش‌آموز بسیار مناسب است. شما ممکن است موقعیت‌های دیگری را به این موقعیت‌ها، اضافه کنید. در صفحات ۱۵۶ و ۱۵۷ کتاب، موقعیت‌ها ناظر به جلوگیری از به هدر رفتن انرژی، چیدمان مناسب وسایل، استفاده بهینه از سوخت، استفاده بهینه از آب و جلوگیری از اتلاف آن، استفاده صحیح از نان، استفاده از وسایل نقلیه عمومی به جای شخصی و کمک به کاهش آلودگی هوا و زمان آموشد است. شما می‌توانید موقعیت‌های مشابه و حتی موقعیت‌هایی در مدرسه یا منطقه زندگی دانش‌آموز را به آنها اضافه کنید و در کلاس مطرح نمایید.

در صورتی که بتوانید تصاویر یا کلیپ‌های کوتاهی از عدم بهره‌وری یعنی انجام دادن کارها با بهره‌وری کم و اتلاف منابع و بالا بردن بهره‌وری بیابید و در کلاس به نمایش بگذارید، دانش‌آموزان را برمی‌انگیزاند و آنها را به خوبی درگیر موضوع می‌کند.

اجازه دهید دانش‌آموزان هر موقعیت، تصویر یا کلیپ را با دقت مطالعه و بررسی نمایند و درباره آن، فکر کنند.

فعالیت ۱

فعالیت شماره ۱ صفحه ۱۵۸ را اجرا کنید.

دانش‌آموزان از طریق این فعالیت و با تفکر باید بتوانند مثال‌هایی مشابه در زندگی فردی و خانوادگی بیابند و در کلاس مطرح کنند. همچنین باید به طور گروهی درباره یکی از کارها یا فعالیت‌های مدرسه پیشنهاد بدهند که موجب افزایش بازدهی کار یا استفاده صحیح از امکانات شود. به دانش‌آموزان فرصت دهید طرح و پیشنهاد خود را توضیح دهند. در مرحله بعد، پیشنهادها را مکتوب نمایید و به دست مسئولان مدرسه برسانید و دانش‌آموزان را تشویق کنید.

«به منظور صرفه‌جویی در وقت کلاس، شما می‌توانید در جلسه قبل، از دانش‌آموزان بخواهید موقعیت‌های صفحات ۱۵۶ و ۱۵۷ را در منزل مطالعه کنند و فعالیت (۱) را انجام دهند و سپس نظرات و پیشنهادات خود را در کلاس مطرح نمایند.»

آموزش دهید

پس از اجرای مرحله پیشین، مطالب مطرح شده توسط دانش‌آموزان را جمع‌بندی نمایید و تعریف بهره‌وری را روی تابلو بنویسید و دو رکن «کارایی» و «اثربخشی» را توضیح دهید. دانش‌آموزان را به مسئله فرهنگ و لایه‌های آن به‌ویژه هنجارها و ارزش‌ها که در درس‌های قبل آموخته‌اند، ارجاع دهید و بپرسید فرهنگ چه نقشی در بهره‌وری دارد؟ سپس با آوردن مثال‌ها و مصادیقی از محیط زندگی پیرامون و حتی موقعیت‌هایی که در بخش قبل مطرح نمودید (مانند احترام به نان به عنوان برکت خدا)، نقش فرهنگ را در این موضوع به بحث بگذارید.

■ فعالیت‌های ۲ و ۳ را در کلاس از طریق بحث و گفت‌وگو انجام دهید.

فعالیت ۲

پاسخ‌ها متفاوت است.

فعالیت ۳

الف) اهمیت دادن به کار و تلاش، مشورت، اسراف نکردن، رعایت نظم، درک اهمیت زمان (فرصت‌ها را به هدر ندادن).

فعالیت ۴

گفت‌وگو در کلاس پیرامون هریک از موقعیت‌ها

برای مثال مهمانی‌ها، مجالس و جشن‌های مفصل و پرهزینه موجب اسراف مواد غذایی می‌شود. همچنین ممکن است در این مجالس، مواد و لوازمی تجملی خریداری شود که بدون آنها هم مهمان‌ها بتوانند اوقات خوبی را در کنار هم، سپری کنند. هم پول بابت مصرف بیش از حد پرداخت می‌شود و هم موجب اتلاف منابع می‌شود.

فعالیت ۶

در کلاس انجام می‌شود.

از دانش‌آموزان بخواهید شرح حال یک کارآفرین در صفحه ۱۶۰ را مطالعه کنند. برای صرفه‌جویی در زمان کلاس، مطالعه متن را در منزل انجام دهند و سپس در کلاس درباره دو پرسش الف و ب،

گفت‌وگو کنند. نکاتی که در متن می‌تواند قابل توجه باشد، عبارت است از: خم نشدن در مقابل مشکلاتی چون از دست دادن پدر و فقر، پشتکار، کار کردن و درس خواندن، مشورت و توجه به نصایح افراد باتجربه، همفکری، استقبال از طرح‌های نو، در بند موفقیت‌های کوچک ماندن و ادامه دادن برای رشد بیشتر و در این بخش، به‌ویژه دانش‌آموزان را متوجه فرهنگ و باور غلطی که در جامعه رواج پیدا کرده است، نمایید. این طرز فکر که افراد بخواهند بدون کار کردن یا بیمودن مراحل سریع، به ثروت یا موفقیت‌های بزرگ دست یابند را نقد کنید.

* «شما در این بخش می‌توانید از کتاب‌ها یا پایگاه‌های اینترنتی استفاده نمایید و شرح حال تعدادی از کارآفرینان را کی‌بگیرید یا جهت مطالعه به دانش‌آموزان معرفی کنید».

در مرحله بعد، مهم‌ترین راهکارهای افزایش بهره‌وری را روی تابلو بنویسید. از دانش‌آموزان بخواهید این راهکارها را با خط خوش بر روی مقوا بنویسند و اگر می‌توانند موارد دیگری هم به آن اضافه کنند. سپس مقوا را روی دیوار کلاس نصب کنید که تا مدتی در معرض مشاهده دانش‌آموزان قرار بگیرد.

- استفاده مناسب از وقت و زمان
- انجام دادن کارها از روی آگاهی
- نظم و ترتیب و انضباط در کارها
- تنظیم جدول بودجه اقتصادی
- اصلاح عادت‌های غلط مصرفی

مصادیق و مثال‌های هریک از موارد فوق را از طریق گفت‌وگو با دانش‌آموزان در کلاس مطرح نمایید. از دانش‌آموزان بخواهید تجربیات خود را در مورد رعایت هر یک از موارد بالا، در کلاس بیان کنند.

فعالیت ۷ و ۸

فعالیت‌های ۷ و ۸ را اجرا کنید.

پاسخ این فعالیت‌ها متفاوت است و دانش‌آموزان از طریق بحث و گفت‌وگو درباره نظم و همچنین بودجه ماهانه خانواده اظهار نظر می‌کنند.

به پایان ببرید

با مرور و جمع‌بندی مفاهیم اصلی درس و تعریف بهره‌وری و مهم‌ترین راهکارهای بهره‌وری در زندگی فردی و خانوادگی، درس را به پایان ببرید. به عنوان تکلیف پایانی و منزل، سه فعالیت (فعالیت شماره ۵ صفحه ۱۵۹، فعالیت شماره ۹ کاربرگه ۱۷ و فعالیت شماره ۱۰) را به دانش‌آموزان سفارش دهید. دانش‌آموزان باید درباره هر سه فعالیت، فکر کنند و با خلاقیت راهکارها و پیشنهادهایی برای موضوع ارائه دهند.

در جلسه بعد، فرصتی را برای ارائه طرح‌ها و پیشنهادات دانش‌آموزان فراهم کنید. برای مثال، دانش‌آموزان در فعالیت ۵، باید فکر کنند و حتی با پرس‌وجو از خانواده و آشنایان، راهکارهایی را برای برپایی یک جشن عروسی ساده با حداقل هزینه، پیشنهاد کنند و یا در کاربرگه شماره ۱۷ در هر موقعیت، پیشنهادی برای بالا رفتن بهره‌وری بدهند. به نظر می‌رسد خواندن نکات جالبی که دانش‌آموزان در این فعالیت‌ها به آن دست می‌یابند، فضای شاد و مفرحی در کلاس ایجاد می‌کند.

محورهای عمده ارزشیابی

متناسب با انتظارات یادگیری، تعریف مفهوم بهره‌وری و ارائه مثال‌ها و مصادیقی از بهره‌وری یا عدم بهره‌وری در زندگی فردی و اجتماعی و دادن پیشنهادهای راهکارهایی برای افزایش بهره‌وری در موقعیت‌های فرضی و واقعی، از مهم‌ترین محورهای ارزشیابی این درس است که از طریق چک‌لیست (سیاهه) ارزشیابی فعالیت‌های کلاسی، بحث و گفت‌وگو و کاربرگه، تحقیق و ارائه مطلب به صورت مستمر و همچنین آزمون‌های کتبی و عملکردی، قابل سنجش است.

ملاحظات تدریس / دانستنی‌های معلم

■ موضوع عدم بهره‌وری یکی از مشکلات عمده کشور ما در همه سطوح و بخش‌ها می‌باشد. بنابراین انتظار می‌رود معلمان محترم در انتقال مفاهیم و فرهنگ توجه به مقوله بهره‌وری را با تأکید و جدیت دنبال کنند و در این زمینه بیشتر به دنبال اثرگذاری بر نگرش و باور دانش‌آموزان و مهارت‌های آنها در تفکر و عمل باشند تا از خلال یادگیری این دو درس، تعمق و توجه ویژه به مقوله بهره‌وری در زندگی فردی و اجتماعی در دانش‌آموزان پایه‌ریزی شود.

انتظارات یادگیری

- انتظار می‌رود دانش‌آموزان با یادگیری این درس بتوانند :
- انواع فعالیت‌های اقتصادی و لزوم چرخه تولید، توزیع و مصرف را در جامعه، توضیح دهند.
 - روی چارت، نهاده‌ها، ستانده‌ها و فرایند تولید یا توزیع را نمایش دهند.
 - فرایند تولید، توزیع و مصرف یک محصول را در نظر گرفته و برای هر مرحله پیشنهاداتی به منظور افزایش بهره‌وری ارائه کنند.
 - مفهوم بهره‌وری سبز را با ذکر مثال‌ها و مصادیقی، تحلیل کنند.
 - مهم‌ترین محورهای اقتصاد مقاومتی را بیان کنند.
 - از طریق حل مسئله، برای کاهش هزینه‌ها (بدون لطمه وارد کردن به کمیت یا کیفیت) یک بنگاه تولیدی یا خدماتی پیشنهاداتی ارائه کنند.

مواد و وسایل مورد نیاز

کتاب درسی، کاربرگه شماره ۱۸، تصاویری از فعالیت‌های کشاورزی، صنعتی و خدماتی، چارت یا اینفوگرافی که در آن نهاده‌ها، ستانده‌ها و فرایند تولید و توزیع نمایش داده شده باشد، کلیپ‌ها یا فیلم‌های کوتاهی از رعایت نکات بهره‌وری سبز (تولید و توزیع در عین توجه به حفظ محیط زیست)

آماده کنید

دانش‌آموزان در درس قبل با مفهوم بهره‌وری به طور کامل آشنا شده‌اند. همچنین در پایه هفتم درباره انواع فعالیت‌های اقتصادی و بخش‌های کشاورزی، صنعت و خدمات و عوامل مورد نیاز در تولید مطالبی آموخته‌اند. تصاویر یا فیلم‌های کوتاهی از فرایندهای تولید و توزیع (در بخش‌های کشاورزی، صنعت و خدمات) نمایش دهید و بپرسید: آیا ممکن است جامعه‌ای بدون تولید بتواند به بقای خود ادامه دهد؟ چرا جامعه به فعالیت اقتصادی، نیاز دارد؟ چرا پس از مرحله تولید، مرحله توزیع ضرورت می‌یابد؟ آیا همه افراد جامعه به تولید و توزیع کالا و خدمات می‌پردازند؟ کدام گروه‌ها؟ آیا همه افراد جامعه به مصرف کالاها و خدمات می‌پردازند؟ آیا در همه جوامع، چرخه‌های تولید، توزیع و مصرف وجود دارد؟ آیا در طی تاریخ نیز همه جوامع ناگزیر از فعالیت اقتصادی و چرخه‌های تولید، توزیع و مصرف بوده‌اند؟

با طرح پرسش و نمایش فیلم بر «ضرورت فعالیت اقتصادی و اینکه هیچ جامعه‌ای از آن گریزی ندارد» تأکید کنید. سپس عنوان کنید که موضوع درس امروز، افزایش بهره‌وری در فعالیت‌های اقتصادی است.

آموزش دهید

جارت یا اینفوگراف صفحه ۱۶۳ را روی یک مقوا ترسیم نمایید و یا از طریق ویدئو پروژکتور نمایش دهید و از دانش‌آموزان بخواهید نهاده‌ها، ستانده‌ها و فرایند را معین کنند و توضیح دهند. سپس موضوع بهره‌وری در اقتصاد (نسبت ستانده‌ها به داده‌ها) را تبیین نمایید. از مثال‌های کتاب و مشابه آنها برای فهماندن بهتر موضوع استفاده کنید.

فعالیت ۲

فعالیت شماره ۲ صفحه ۱۶۴ را اجرا کنید.

پاسخ فعالیت ۲

خیر، زیرا بهره‌وری نسبت ستانده‌ها به داده‌ها است و در این حالت افزایش در هر دو مورد، تغییری در نسبت به وجود نیامده و بنابراین، بهره‌وری اتفاق نیفتاده است.

دانش‌آموزان را گروه‌بندی نمایید و فعالیت ۱ و ۳ صفحه ۱۶۴ را اجرا کنید.

اجازه دهید هر گروه راه‌هایی را که برای بالا بردن بهره‌وری در هر مرحله وجود دارد، پیشنهاد دهند. برای مثال:

در مرحله کشت گندم: استفاده از بذر خوب، مشاوره جهت انتخاب زمین، غنی‌سازی خاک و

برداشت گندم: استفاده از ضایعات، برداشت با وسایلی که حداقل ضایعات و دورریز را داشته باشد.

تولید آرد: بالا بردن استانداردهای نگهداری آرد که از خراب و فاسد شدن و کپک زدن آن جلوگیری کند.

پختن نان: به کارگیری روش‌های علمی و مفید در فرایند تولید خمیر، پخت آسان‌تر و سریع‌تر با استفاده از روش‌های دستی و مکانیکی، به حداقل رساندن تولید نان با سوختگی یا خمیر مصرف نان: خرید نان به اندازه مصرف، نگهداری نان به طور مناسب در فریزر، عدم استفاده از یخچال و فضای مرطوب که باعث زودتر خراب شدن نان می‌شود و

فعالیت ۳

پاسخ‌ها متفاوت است. معمولاً فروشگاه‌های زنجیره‌ای یا بزرگ در هر منطقه، بهره‌وری در توزیع را بالا می‌برند، زیرا مصرف‌کنندگان با مراجعه به یک فروشگاه، بخش بزرگی از احتیاجات خود را می‌توانند خریداری نمایند.

■ در مرحله بعد، مفهوم بهره‌وری سبز را آموزش دهید.

توجه کنید دانش‌آموزان با دو مفهوم «حفاظت از محیط زیست» و «بهره‌وری» آشنا هستند. ترکیب این دو مفهوم «بهره‌وری سبز» است.

بهتر است در این مرحله، کلیپ‌های کوتاهی از روش‌هایی که موجب بالا رفتن راندمان تولید می‌شود، اما به محیط زیست، آسیب می‌رساند و یا برعکس روش‌هایی که ضمن بالا بردن بهره‌وری، جنبه‌های حفاظت زیست را هم در نظر می‌گیرد نمایش داده شود.

برای مثال، سمپاشی با استفاده از آفت‌کش‌ها در یک مزرعه کشاورزی، تولید محصول را بالا می‌برد، اما به زنجیره غذایی موجودات زنده آسیب می‌رساند و موجب تکثیر یک نوع آفت دیگر و ضرر و زیان می‌شود و یا کارخانه‌ای که با به کارگیری نیروی انسانی بیشتر و ابزار و وسایل، تولیدات خود را افزایش داده اما به همان میزان فاضلاب‌های برون‌ریز کارخانه و آلودگی محیط زیست و زباله‌های صنعتی را هم افزایش داده است، بدون آنکه طرحی برای پیشگیری یا کنترل این موضوع داشته باشد. همچنین کارخانه‌ای که برای توزیع کالا و جلب مشتری از چندین بسته‌بندی غیر ضروری استفاده می‌کند که موجب اتلاف بیشتر منابع،

مانند کاغذ و نایلون و غیره و تولید زباله بیشتر می‌شود، بدون آنکه از طریق ابتکار و خلاقیت، نوع بسته‌بندی سازگارتر با محیط زیست را انتخاب کند.

اینفوگراف صفحه ۱۶۵ را توضیح دهید. همان‌طور که ملاحظه می‌شود بهره‌وری سبز در همه مراحل داده‌ها، فرایندها و ستانده‌ها، قابل توجه و پیگیری است.

به پایان ببرید

ضمن مرور اهم مطالب مربوط به بهره‌وری و بهره‌وری در اقتصاد، از دانش‌آموزان بخواهید بریده‌جراید در صفحه ۱۶۵ را مطالعه کنند. بهتر است خودتان در روزنامه‌ها، جست‌وجو کنید و روزنامه‌هایی با اخبار مشابه را به کلاس ببرید و به دانش‌آموزان نشان دهید.

فعالیت ۴

فعالیت ۴ را در کلاس انجام دهید. این فعالیت، ضمن ایجاد یک چالش، یک هدف تربیتی را نیز دنبال می‌کند که ما در هر جا و هر مکان، صرف‌نظر از اینکه در مالکیت یا منافع آن مکان سهم داشته باشیم و حتی هزینه استفاده را نیز پرداخت کرده باشیم، به منظور حفاظت از محیط زیست و منابعی که متعلق به همه مردم و نسل‌های آینده است، باید این حفاظت را ارج بنهیم و در جهت آن تلاش کنیم. سپس مفهوم «اقتصاد مقاومتی» را با تأکید بر سه مقوله قابل فهم برای دانش‌آموزان (کمترین اتلاف هزینه، حداکثر استفاده از منابع و امکانات، حمایت از تولید ملی و ایستادن روی پای خود) توضیح دهید.

■ به منظور معرفی سازمان ملی بهره‌وری ایران، از پایگاه اینترنتی این سازمان به نشانی www.nipo.gov.ir استفاده کنید. در بخش جوایز بهره‌وری این پایگاه، گاه فعالیت‌هایی برای دانش‌آموزان در نظر گرفته می‌شود. سازمان ملی بهره‌وری ایران، زیرمجموعه سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور است و مسئول برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری، راهبری، پایش و ارزیابی بهره‌وری همه فعالان اقتصادی و تدوین شاخص‌های استاندارد بهره‌وری سبز و ارتقای بهره‌وری در همه بخش‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، دولتی و غیردولتی در چارچوب اسناد بالادستی محسوب می‌شود.

فعالیت ۵ و ۶

به عنوان تکلیف پایانی و خارج از کلاس، فعالیت ۵ یعنی کاربرگه شماره ۱۸ و فعالیت ۶ صفحه ۱۶۶ را برای دانش‌آموزان در نظر بگیرید و در جلسه آینده، فرصت ارائه کارها و نتایج را فراهم آورید.

یک فعالیت دیگر که باید زمان بیشتری را برای آن در نظر بگیرید (حتی حدود چند ماه)، جایزه بهره‌وری است. بهتر است طی مراسمی در پایان سال تحصیلی، در صورت امکان روز اول خرداد مصادف با روز بهره‌وری، این جایزه را به برندگان مسابقه اهدا کنید. از دانش‌آموزان بخواهید ایده‌ها یا طرح‌های پیشنهادی خود را در زمینه بازدهی بیشتر کارها یا بهره‌وری در محیط زندگی بنویسند. طرح‌ها و پیشنهادهای خود را در مدرسه به نمایش بگذارید.

پاسخ مسئله کاربرگه شماره ۱۸

پاسخ‌ها متفاوت است، اما برای مثال در صورتی که در ارسال مقاله‌ها برای اساتید و گرفتن نتیجه و نظر آنها و محاسبات امتیازهای داده شده از پایگاه اینترنتی و پست الکترونیک استفاده شود، هزینه‌های ردیف ۱، ۲، ۳، ۴، حذف می‌گردد. ممکن است هزینه ردیف ۶ را نیز با اندکی افزایش به مدیریت پایگاه اینترنتی اختصاص داد و در مجموع، چند میلیون تومان هزینه‌ها را کاهش داد. دانش‌آموزان باید درصد کاهش را نیز محاسبه کنند.

محورهای عمده ارزشیابی

مطابق با انتظارات یادگیری، توضیح لزوم فعالیت‌های اقتصادی و چرخه‌های تولید، توزیع و مصرف در هر جامعه، و معین کردن فرایندها روی چارت تصویری، تجزیه و تحلیل فرایندهای تولید و توزیع با ارائه پیشنهادها و راهکارهایی برای افزایش بهره‌وری در هر بخش، بیان مفهوم بهره‌وری سبز با ذکر مثال و مصداق و حل مسئله در زمینه کاهش هزینه‌های اقتصادی در تولید و توزیع کالا و خدمات در موقعیت‌های فرضی، از محورهای عمده ارزشیابی این درس است که از طریق سیاهه (چک‌لیست) ارزیابی فعالیت‌های بحث و گفت‌وگو و فعالیت‌های کلاسی و تکمیل کاربرگه و نظایر آن و همچنین آزمون‌های کتبی و عملکردی، قابل سنجش است.

با توجه به شرایط بومی و فرهنگی محیطی که در آن تدریس می‌کنید، مسائلی مشابه مسئله کاربرگه شماره ۱۸ طراحی کنید و در اختیار دانش‌آموزان بگذارید. قوه تفکر و ابتکار آنها را برای حل مسائل اقتصادی و پایین آوردن هزینه‌ها و بالا بردن راندمان، تقویت کنید.

بهره‌وری در اقتصاد: به‌طور کلی بهره‌وری از مفاهیم علم اقتصاد و مدیریت است و در این چارچوب، عبارت است از مقدار کالا یا خدمات تولید شده در مقایسه با هر واحد از انرژی یا کار هزینه شده، بدون کاهش کیفیت (اثربخش به همراه کارایی).

به سخن دیگر، بهره‌وری به دست آوردن حداکثر سود ممکن است با استفاده بهینه از نیروی کار، توان، استعداد و مهارت نیروی انسانی، تجهیزات، مکان، زمان و... و به منظور ارتقای رفاه جامعه، بهره‌وری در سطوح مختلف سازمانی، گروهی، رشته‌های تجاری، خدماتی، صنعتی، بخش‌های اقتصادی و سطح ملی، قابل کاربرد است.

بهره‌وری سبز: تلفیق بهره‌وری با حفظ محیط زیست است که به تولید پاکیزه‌تر می‌اندیشد و به هدف توسعه پایدار، مطرح گردیده است. هدف «GP» (Green Productivity)، تضمین حفاظت از محیط زیست و در عین حال سودده نمودن کسب و کار و کیفیت آن است، به طوری که هر سه ضلع با هم تضمین گردد.

معرفی منابع برای مطالعه بیشتر معلمان

- ۱ سازمان ملی بهره‌وری ایران : www.nipo.gov.ir
- ۲ سازمان بهره‌وری انرژی ایران : www.saba.org.ir (بخش کودک و نوجوان)
- ۳ مدیریت بهره‌وری نیروی انسانی، دکتر حسین رنگریز، دانشگاه علوم اقتصادی، ۱۳۹۲.
- ۴ مدیریت کسب و کار در بهره‌وری، مهدی سعیدکیا و فیروزه طیب‌زاده، انتشارات آها، ۱۳۹۳.
- ۵ بهره‌وری صنعت در ایران، مسعود نیلی، حسن درگاهی و سیدفرشاد فاطمی، انتشارات دنیای اقتصاد، ۱۳۹۰.
- ۶ بهره‌وری و عملکرد در سازمان‌های دولتی و غیردولتی، اوان ام. برمن، ترجمه دکتر مهدی کاظمی، وحید رنجبر، مریم شهابی کارگر، انتشارات سمت، ۱۳۹۴.

